Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ BAKALAURO PROGRAMA

MONIKA ZAVISTAUSKAITĖ

IV kurso studentė

KARŠTO IR BANALAUS NACIONALIZMO SĄVEIKA SOCIALINIAME JUDĖJIME: ŠEIMŲ MARŠO ATVEJIS

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovė: Nerija Putinaitė

BAKALAURO/MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIO PAVYZDYS

Bakalauro/magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:
.....
.....
.....

..... **.....** **.....**
(data) (v., pavardė) (parašas)

Bakalauro/magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

..... **.....**
(data) (Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:
Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Zavistauskaitė M.: Karšto ir banalaus nacionalizmo sąveika socialiniame judėjime: Šeimų maršo atvejis: Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė N. Putinaitė, 2022. – 60 p.

Reikšminiai žodžiai: banalus nacionalizmas, karštas nacionalizmas, socialiniai judėjimai, *Šeimų maršas*, tautinė tapatybė, nacionalizmo raiškos.

Šiame darbe nagrinėjama teorinių konceptų – karšto ir banalaus nacionalizmo – raiškų sąveika socialiniame judėjime Lietuvoje „Šeimų maršas“. Raiškos vertinamos remiantis išskirtais trimis kriterijais pagal M. Billigo teoriją, medžiaga analizei renkama naudojant etnografijos ir netnografijos metodus. Darbe pristatoma karšto ir banalaus nacionalizmo sąveikos įvairovė, kontrastingumas, nagrinėjamos verbalinės, materialios, simbolinės raiškos; pristatomos nacionalizmo ypatybės postmodernioje Lietuvos visuomenėje; pateikiamos tipiškiausios banalaus ir karšto nacionalizmo raiškos analizuojamame socialiniame judėjime; banalaus nacionalizmo teorija išplečiama pristant M. Billigo teorijoje neaptartas banalaus nacionalizmo raiškas.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas *Karšto ir banalaus nacionalizmo sąveika socialiniame judėjime: Šeimų maršo atvejis* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Vardas, pavardė (parašas)

Monika Zavistauskaitė

TURINYS

ĮVADAS.....6

1. TEORINĖ DALIS.....12

1.1. TAUTINĖ TAPATYBĖ KAIP NUOLAT KURIAMAS SAVIVOKOS PAGRINDAS.....12

1.2. KARŠTO IR BANALAUS NACIONALIZMO TEORINĖ PROBLEMATIKA..14

1.3. NACIONALISTINIŲ SOCIALINIŲ JUDĖJIMŲ TIPOLOGIJA.....17

2. METODOLOGIJA.....18

3. TYRIMO REZULTATAI.....25

3.1. ŠEIMŲ MARŠAS KAIP ĮTVIRTINANTIS *MES* VS *JŪS* SKIRTĮ.....26

3.2. ŠEIMŲ MARŠAS KAIP JUNTAMOS GRĖSMĖ IDENTITETUI IR IŠLIKIMUI IŠRAIŠKA.....32

3.3. LIETUVIŠKUMO ATSPINDŽIAI ŠEIMŲ MARŠE.....40

IŠVADOS.....46

LITERATŪROS SĄRAŠAS.....48

1 PRIEDAS.....52

2 PRIEDAS.....54

SUMMARY.....59

ĮVADAS

Nacionalizmo veikimas postmodernioje visuomenėje ir santykis su ja – neabejotinai tiršta, analizuotina tema, dominanti daugybę akademikų ir kelianti nemažai diskusijų. Dalis akademikų teigia, kad postmodernybės nešamos vertybės ir decentralizuotos valdžios motyvas linkę iš esmės mažinti modernios nacionalinės valstybės (angl. *nation-state*) svarbą[1] Vakarų pasaulyje ir užleisti vietą sienų nepripažįstančiai globalizacijai. Pasaulyje, kuriame dažnai milžiniškos korporacijos turi didesnę įtaką nei suverenios valstybės, nacionalizmas ir tautinė tapatybė tampa vis mažesniu prieglobsčiu tiems, kurie nori pasipriešinti nenumaldomai globalizacijos tendencijai. Kartais noras priešintis tam ir apskritai nekyla – pasaulis, kuriame tarpkultūriniai ryšiai kaip niekad stiprūs, siūlo naujas savęs ir aplinkos supratimo reikšmes, taigi, nereflektyvūs diskursai, kuo dažnai tampa ir tautinė tapatybė, yra nuslopinami.[2] Tačiau nacionalizmas visada veikia kurdamas priešybes, skiriančias nacionalinę grupę nuo svetimšalių, todėl jis tampa puikiu ideologiniu postmodernių vertybių priešininku. Taigi, globalizacijos procesai gali veikti ir kaip aktyvinantys nacionalinio tapatumo jausmą (L. Kong, 1999[3]; A. Kavanagh, 1998[4]). Akivaizdu, kad didėjantis pasaulio tempas ir kultūrinių, ekonominių ir informacinių srautų globalėjimas turi skirtingą poveikį tautinėms tapatybėms – gali sumažinti tautinio tapatumo jausmą arba kaip tik nacionalistinius sentimentus sustiprinti. Suvokiant skirtingus nacionalizmo ir postmodernių vertybių sąveikos padarinius, klausimas, kaip atrodo, plėtojasi, kokias formas įgauna nacionalizmas šiuolaikinėje visuomenėje, iškyla kaip vienas aktualiausių šiuolaikinėse nacionalizmo studijose.

Svarstant apie tautinius sentimentus aktyvinantį globalizacijos poveikį visuomenei, būtina paminėti postmodernioms vertybėms besipriešinančių įvairaus tipo socialinių judėjimų suaktyvėjimą (E. Berg, 2002[5], D. J. Yashar, 2007[6]). Žvelgiant į lokalų kontekstą, įdomus pavyzdys atrodo 2021 m. gegužę vykęs Didysis Šeimos gynimo maršas (toliau – Šeimų maršas), kurį dėl

[1] Richard Kearney „POSTMODERNITY AND NATIONALISM: A EUROPEAN PERSPECTIVE“, *Modern Fiction Studies*, Vol. 38 (3), 1992, p. 581

[2] Robert Saunders, „Denationalised digerati in the virtual near abroad: The Internet's paradoxical impact on national identity among minority Russians”, *Global Media and Communication*, 2 (1): 43–69, 2006

[3] Lily Kong, „Globalisation and Singaporean Transmigration: Re-imagining and Negotiating National Identity“, Political Geography, 18(5), 1999, 563-589.

[4] Adrian Kavanagh, „Postmodernity, globalisation and nationalist conflict in the former Yugoslavia“, *Geopolitics*, Vol.(3), 1998, 34-52

[5] Eiki Berg, „Local Resistance, National Identity and Global Swings in Post-Soviet Estonia”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 54(1), 2002

[6] Deborah J. Yashar, „Resistance and Identity Politics in an Age of Globalization“, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 610, 2007

tęstinumo laike, veikimo skirtinguose kontekstuose, galima vadinti socialiniu judėjimu. Šeimų maršas išryškėjo kaip itin daugiasluoksnis reiškinys, subūręs nemažą masę dabartine politine situacija nepatenkintų žmonių, kuriuos, panašu, vienija ir neramina grėsmės tautos egzistavimui ir tautiniam identitetui iškilimas. Šį protestą interpretuoti galima labai įvairiai - jis gali būti suprantamas kaip tiesioginis pasipriešinimas „agresyviai genderistinei propagandai“[7], postmodernioms vertybėms, globalėjančio pasaulio tvarkai. Tačiau, bene ryškiausias jo tapatybės sandas buvo nacionalistinis – bandyta sužadinti tautinius sentimentus.

Žvelgiant į nacionalistinių judėjimų kontekstą, Šeimų maršas išryškėja kaip išties netradicinis atvejis – nepaisant to, kad nacionalizmas jame reiškėsi gana akivaizdžiai, šio judėjimo viešai eskaluojami tikslai nebuvo nacionalistinės krypties. Remiantis V. Tismaneanu, kuris plačiai aptarė nacionalistinius judėjimus Lietuvoje ir Vidurio Rytų Europoje, žlugus komunizmui radikalusis nacionalizmas tapo pagrindiniu liberalizmo ir pilietinės visuomenės konkurentu[8]. Tačiau Šeimų maršo atvejis yra kitoks – nors jame dalį organizatorių skleisto nacionalistinio turinio galima nesunkiai rekonstruoti, tam tikros žinutės yra gana *karštos,* nacionalistinės reikšmės nebūtinai buvo konstruojamos - dalis dalyvių nacionalizmą įtvirtino spontaniškai, nereflektyviai, *banaliai*. Taigi, būtų klaidingi teigti, kad Šeimų maršo varomoji jėga buvo radikalus, karštas nacionalizmas. Nacionalizmas Šeimų marše buvo išties kontrastingas, viena vertus – akivaizdus, emocingas, su aiškiu referavimu į būtinybę kovoti „UŽ savo Tautą, UŽ mūsų garbingą istoriją“[9], kita vertus – esantis kažkur „tarp eilučių“, nepastebimas, slapta veikiantis retorikoje, netapdamas pagrindiniu objektu.

Gilinantis į kontrastingą nacionalizmo raišką Šeimų marše ir apskritai postmodernioje visuomenėje, kyla poreikis šiuos kontrastus apibrėžti išplečiant nacionalizmo sampratą. Čia iškyla Michael Billigas, sukėlęs nemažą teorinę revoliuciją nacionalizmo studijose ir kviečiantis atkreipti dėmesį į įsigalėjusią požiūrį, kad nacionalizmas yra tik *karštas,* klestintis periferijoje, savaime radikalus ir tarsi „už“ susiformavusių vakarietiškų valstybių ribų. Apart kraštutinių, nevakarietiškose valstybėse gajų *karšto* nacionalizmo formų, autorius kviečia atkreipti dėmesį į kasdienį ir mažiau matomą nacionalizmą. M. Billigas suformuluoja *banaliojo nacionalizmo* koncepciją ir siūlo į tautiškumą žvelgti kaip į nereflektyviai kasdienybėje kuriamą ir nepastebimai,

[7] seimusajudis.lt, https://seimusajudis.lt/apie_mus_raso/del-antivalstybiniu-ir-antidemokratiniu-veiksmu-sustabdymo/
[8] Vladimir Tismaneanu, *Išsivadavimo fantazijos*, Vilnius: Mintis, 2003 p. 121
[9] Seimusajudis.lt

neįkyriai reprodukuojamą. Pabrėžtina tai, kad tokios formos nacionalizmas būdingas išsivysčiusioms demokratinėms vakarietiškos civilizacijos valstybėms, kuriose itin sėkmingai įsitvirtino modernybėje sukurtos nacionalistinės sąvokos ir tradicijos[10] - supratimas, kad tautų pasaulis yra mūsų natūralus pasaulis, taip įsigalėjo, kad tapo nediskutuotinu, visiškai natūraliu savivokos pagrindu.[11] Dėl šios priežasties, cituojant M. Billigą, dažnai *mūsų*[12] nacionalizmas yra pamirštas, *mūsų* nacionalizmas išnyksta „natūralioje tautų aplinkoje“[13]. Plėtodamas vakarietiško *banaliojo nacionalizmo* teoriją, M. Billigas kritikuoja šį polinkį šiuolaikinį nacionalizmą laikyti neegzistuojančiu civilizuotos vakarietiškos visuomenės patirtyse arba esančiu tik nebeaktualia tapatybės forma.

M. Billigo kritika ortodoksijai tiek akademinėje, tiek politinėje sferoje, smarkiai prisidėjo prie metodologiškai itin apibrėžtų nacionalizmo tyrimų plėtojimo, padaugėjo empirinių atvejo studijų.[14] Visgi, banaliojo nacionalizmo teorija sulaukė ir įvairios kritikos, skatinančios naujas akademines diskusijas. Bene daugiausiai teorinių spragų pastebėta M. Billigo itin ryškiame karšto ir banalaus nacionalizmų atskyrime. M. Billigas, kritikuodamas vieną dichotomiją – yra *jie* (periferija) su karštu nacionalizmu ir esame *mes* (susiformavusios vakarietiškos demokratijos) tarsi *be* nacionalizmo – sukuria kitą dichotomiją: jis akivaizdžiai postmoderniai civilizacijai priskiria būtent banalų nacionalizmą, o likusiam pasauliui – karštą nacionalizmą. Kadangi, pasak M. Billigo, nacionalizmas įprastai siejamas su naujos valstybės kūrimu ar radikalios dešinės politika[15], karštam nacionalizmui erdvės įsitvirtinusiose demokratijose tarsi nelieka, jis yra egzotika, jis yra *ne mūsų*.[16] Taigi, banalus ir karštas nacionalizmas iškyla ne tik kaip priešingi, bet ir sąveikauti, reikštis kartu negalintys teoriniai konceptai. Jų sąveikos atmetimą dalinai sufleruoja ir terminologija – kai sakome *banalus*, akivaizdu, kad esame visiškai priešingame kontekste nei *karštas*[17].

Iš kritikos M. Billigo teorijai kilusi banaliojo ir karšto nacionalizmų (ne)suderinimo diskusija paskatino akademikus spręsti šią teorinę problemą. Galima rasti nemažai tyrimų,

[10] Michael Billig, *Banal nationalism*, SAGE Publications Ltd; 1st edition, 1995, p.29-30
[11] Ten pat, 26
[12] Autorės pastaba. M.Billigas, naudodamas įvardžius *mūsų, mums, mes* (angl. *our, us*) turi galvoje įsitvirtinusias demokratines valstybes, vakarietišką visuomenę
[13] Billig, 38
[14] Michael Skey „The National in Everyday Life: A Critical Engagement with Michael Billig's Thesis of Banal Nationalism“, *Sociological Review*, 2009, p. 333
[15] Ten pat, 5
[16] Rhys Jones, Peter Merriman, „Hot, banal and everyday nationalism: Bilingual road signs in Wales“, Political Geography, Vol. 28 (3), 2009, p. 164-165
[17] Jones and Merriman, 165

bandančių suderinti banalų ir karštą nacionalizmą – analizuojant dviejų kalbų kelio ženklus Velse (R. Jones, P. Merriman (2009)), *Nepriklausomybės* termino naudojimą ir Nepriklausomybės dienos šventimą Suomijoje (A. Paasi (2016)), nacionalizmo išraiškas Argentinos ir Folklando salų mokyklose (M. C. Benwell (2014)), baimę, susijusią su seksualiniu smurtu JAV (J. Christian, L. Dowler, D. Cuomo (2016)). J. Hutchinson, kritikuodamas banalaus ir karšto nacionalizmo dichotomiją, teigė, kad banalizacija turėtų būti teoriškai traktuojama kaip *grįžtamasis* procesas ir visuomenės „socialinis pasiekimas“[18]. Taigi, karštos ir banalios nacionalizmo formos turėtų būti suprantamos kaip egzistuojančios loginiame kontinuume.

Suvokiant nacionalizmo aktualumą posovietinėse valstybėse, kyla noras šią karšto ir banalaus nacionalizmo (ne)suderinimo diskusiją plėtoti ir lokaliame kontekste. Šiame darbe bus oponuojama M. Billigo griežtam banalaus ir karšto nacionalizmo atskyrimui ir siekiama įrodyti, kad Šeimų maršas yra atvejis, parodantis, jog banalus ir karštas nacionalizmas gali sąveikauti, vienas kitą papildyti ir veikti kartu. Šeimų maršas šiame darbe traktuojamas kaip atvejis, iliustruojantis ir sprendžiantis teorinę diskusiją. Autorė įkvėpimo semiasi iš R. Joneso ir P. Merrimano darbo apie karštą, banalų ir kasdienį nacionalizmus**,** kuriame teigiama, kad tautiškumo simbolius skirtingi žmonės interpretuoja skirtingai: kai kurie banaliai ir nesąmoningai; kai kurie sąmoningiau ir atviriau.[19] Tautiškumas nėra (tik) slypintis pasąmonės plyšiuose, slapta veikiantis pokalbyje, netapdamas jo objektu; tautiškumas taip pat gali būti labai sąmoningai „paženklintas“, vis iš naujo sąmoningai interpretuojamas.[20]

Būtina paminėti, kad tyrimų apie socialinius judėjimus ir banalias nacionalizmo išraiškas juose apskritai nėra. M. Billigas *Banaliajame nacionalizme* dėmesio socialiniams judėjimams ir jų banaliam nacionalizmui taip pat neskiria. Turbūt tai galima paaiškinti tuo, kad socialiniai judėjimai, kuriems suteikiama nacionalistinė „etiketė“, natūraliai siejami su karštomis nacionalizmo formomis, o sąmoningas vėliavų naudojimas – žymėjimas (angl. *flagging*) tokiuose socialiniuose judėjimuose nesiderina su banalaus nacionalizmo nematomumu. Dėl šios priežasties Šeimų Maršas tampa dar įdomesniu atveju – viena vertus, jame galima aiškiai įžvelgti karštos nacionalistinės simbolikos, pvz. dalyvauti Šeimų marše kviečiančio filmuko siužetas protestą pozicionavo kaip tiek pat lemiantį tautos išlikimą kaip ir karai su kryžiuočiais ar Nepriklausomybės kovos 1918 m., kita

[18] John Hutchinson, „Hot and banal nationalism: The nationalization of the masses.“ In G. Delanty & K. Kumar (Eds.), The SAGE handbook of nations and nationalism, London: Sage, 2006, p. 295–306
[19] Jones and Merriman, 167
[20] Jon E. Fox ir Cynthia Miller-Idriss, „Everyday nationhood“, *Ethnicities*, Vol.8(4), 2008, p. 539

vertus, viešai eskaluojami šio judėjimo tikslai nėra tiesiogiai nacionalistinės krypties. Kai kurios nacionalizmo raiškos Šeimų marše buvo gana sąmoningai pasirinktos, nesunkiai rekonstruojamos, *karštos*, tačiau kartais nacionalizmas buvo įtvirtintas spontaniškais, nereflektyviais, *banaliais* būdais. Šeimų maršas išryškėja kaip daugiasluoksnis, teorinę banalaus ir karšto nacionalizmų sąveikos diskusiją atliepiantis atvejis. Žvelgiant į šį protestą kaip į savotišką atsaką globalizacijai, kyla noras gilintis į Šeimų maršo nacionalizmą kosmopolitiško, sparčiai kintančio pasaulio kontekste.

Taigi, pagrindinis tyrimo tikslas – analizuojant socialinio judėjimo Šeimų maršo atvejį, atskleisti kaip įvairiomis verbalinėmis, materialiomis ir simbolinėmis formomis Šeimų marše reiškėsi ir sąveikavo banalus ir karštas nacionalizmas.

Norint pasiekti darbo tikslą, buvo atliktas kokybinis tyrimas naudojantis dviem metodais, juos „maišant“ - etnografiniu *tirštojo aprašymo* (angl. *thick description*) metodu ir internetinės etnografijos (angl. *netnography,* toliau - netnografija) metodu. Įvairiuose žiniasklaidos kanaluose buvo renkama autentiška medžiaga – viešai prieinama video ir vaizdinė medžiaga iš trijų pagrindinių Šeimų maršo protestų: 2021 m. gegužės 15 d., birželio 15-17 d., ir rugsėjo 10 d.. Taip pat buvo atliktas *online* stebėjimas *Facebook* viešoje grupėje „Lietuvos Šeimų sąjūdis”. Facebook grupės stebėjimas buvo vykdomas savaitę prieš ir savaitę po kiekvieno minėto protesto. Stebėjimas yra nedalyvaujamasis, stebėtojas perėmė *visiško stebėtojo* (angl. *the complete observer*) vaidmenį. *Visiškas stebėtojas* atsiriboja nuo dalyvavimo ir kažkokios įtakos darymo stebimam objektui – taip buvo stengiamasi priartinti *objektyvaus stebėjimo* idėją.[21]

Tam, kad užsibrėžtas tikslas būtų pasiektas, darbe iškeliami ir įgyvendinami šie darbo uždaviniai:

1. Nacionalizmo teorijų atstovų parašytų veikalų/pateikiamų argumentų apžvelgimas, nacionalistinių judėjimų tipologijos apžvelgimas.
2. Esminių banalaus ir karšto nacionalizmų skiriamųjų bruožų išskyrimas.
3. Empirinio tyrimo atlikimas – autentiškos video medžiagos iš trijų Šeimų maršo protestų rinkimas ir stebėjimas, Facebook viešos grupės „Lietuvos Šeimų sąjūdis” stebėjimas.
4. Stebėjimo dienoraščių vedimas.

[21] Sladjana Nørskov ir Morten Rask, „Observation of Online Communities: A Discussion of Online and Offline Observer Roles in Studying Development, Cooperation and Coordination in an Open Source Software Environment”, *Forum Qualitative Sozialforschung,* Vol. 12(3), 2011

5. Gautų duomenų įvertinimas ir giluminė jų analizė.
6. Tipiškiausių ar dažniausiai pasitaikančių Šeimų marše karštojo ir banaliojo nacionalizmo raiškų įvardinimas, tyrimo išvadų ir apibendrinimų pateikimas.

1. TEORINĖ DALIS

1.1. TAUTINĖ TAPATYBĖ KAIP NUOLAT KURIAMAS SAVIVOKOS PAGRINDAS

Nacionalizmo atstovai dažnai nesutaria tarpusavyje kaip reikėtų apibrėžti tautinę tapatybę, kokia tai psichologinė būsena ir kaip ji atsiranda. Nepaisant to, kiekvienas jų aptaria tautinės tapatybės, jos sąvokų reikšmes ir tai, kaip jos yra kuriamos vyraujant nacionalizmo ideologijai.

Gilinantis į nacionalizmo klasikų diskusijas apie tai, kaip reikėtų apibrėžti nacionalizmą ir kaip kuriama tautinė tapatybė, būtina trumpai pristatyti Anthony D. Smith, B. Anderson ir E. Gellner teorines prielaidas. Šie autoriai aptaria tautiškumo pasakojimo svarbą - viena vertus, tas pasakojimas yra viešojoje erdvėje fiktyviai kuriamas, siekiant tautinę tapatybę įtvirtinti kaip prigimtinę, kita vertus - kylantis iš įprastų praktikų *paprastų žmonių* (angl. *ordinary people*) kasdienybėje. Anthony D. Smith pateikia etno-simbolistinį nacionalizmo apibūdinimą teigdamas, kad tai yra kasdienė, viešojoje erdvėje veikiančių veikėjų veikla, kuri tam tikrai populiacijai primeta fiksuotas iliuzijas apie tautą. Tai daroma siekiant sukurti žmonių grupės, vadinamos tauta, vienybę, tapatumą ir autentiškumą bei tai išlaikyti. Nepaisant to, kad išryškėja *iliuziškumo,* taigi, savaime, ir *netikrumo,* sąvoka, A.D. Smith nemano, jog tautos praeities pasakojimai yra dirbtinai kuriami. Tokiais argumentais gali būti tiek kolektyvinė atmintis, tiek simboliai, naujai perkuriamas tautos pasakojimas.[22]

E. Gellner knygoje „Nations and Nationalism“ teigia, kad vienas svarbiausių nacionalizmo ideologijos padarinių įsišaknijusių visuomenėje - įsitikinimas, jog tautinė tapatybė yra prigimtinė: „Turėti tautybę nėra natūrali ir neatskiriama žmogaus savybė, bet dabar ji ėmė atrodyti tokia esanti“[23]. Autorius taip pat teigia, kad visos priklausymo tautai iliuzijos yra sudarytos iš normatyviškai bendrų vertybių arba įsitikinimų, ką tauta įkūnija, pavyzdžiui, moralę, religiją, tradicijas, seksualumą, lytį ir pan. Tuo tarp B. Anderson, pateikdamas „įsivaizduojamų bendruomenių“ konceptą, siūlo dar daugiau netikrumo, gal net banalumo įnešantį nacionalizmo įvardijimą. B. Andersono „įsivaizduojamumas“ jau savaime tampa kažkuo, kas vyksta kolektyvinėje mąstysenoje, bet tarytum ne realybėje – tauta autoriui yra „įsivaizduojama politinė bendruomenė - ir įsivaizduojamai iš prigimties ribota bei suvereni”[24]. Ypatingai svarbią vietą B. Andersono teorijoje užima kalba, jos gebėjimas suvienyti žmones įsivaizduojamais ryšiais, kurti

[22] Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nation*, Oxford: Blackwell, 1986
[23] Ernest Gellner, *Nation and nationalism*, Oxford: Basil Blackwell, 1983, p. 21
[24] Benedict Anderson, *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą,* Vilnius: "Baltos lankos", 1999, p. 22

ypatingą solidarumą ir tokiu būdu didelei grupei nepažįstamų žmonių sukelti vienybės, bendrystės jausmą.

Analizuojant šiuos nacionalizmo teorijų atstovus, galima matyti, kad banaliojo nacionalizmo konceptą išpopuliarinęs M. Billigas taip pat užima svarbią vietą tęsdamas šias akademines diskusijas ir siūlydamas dar kitokį žvilgsnį į tautinę tapatybę. Šis autorius tarsi pratęsia B. Andersono teoriją akcentuodamas visuomenės bendravimo, žiniasklaidos svarbą. Kaip B. Andersonui spaudos revoliucija ir laikraščiai, taip M. Billigui naujoji žiniasklaida bendrąja prasme tampa įrankiu, leidžiančiu žiniasklaidos vartotojams pasijusti priklausančiais tai pačiai bendruomenei. Visgi, nepaisant tam tikrų šiuos akademikus siejančių taškų, M. Billigas siūlo kiek kitokį žvilgsnį į tautinių sentimentų įgalinimą. Verta atkreipti dėmesį, kad B. Andersonas savo teorijoje teigia, jog „naująsias bendruomenes įsivaizduojamomis pavertė <...> sąveika tarp gamybos sistemos ir našių gamybinių santykių (kapitalizmo), komunikacijų technologijos (spaudos) ir fatališkos žmonijos kalbų įvairovės"[25]. Taigi, labiau akcentuojamas tam tikras savaiminis procesas „iš viršaus", kurio produktai (kapitalizmas, spaudos revoliucija) pasiekė visuomenę ir suteikė pagreitį „įsivaizduojamumui". Tuo tarpu M.Billigo banaliojo nacionalizmo teoriniai aspektai yra kur kas labiau apie kasdienybę, netgi kalbėjimo, rašymo išraiškas. Dėl nuolatinės raiškos kasdieniame gyvenime, paprasti žmonės reprodukuoja nacionalizmą paprastais, net nematomais būdais, taigi, nacionalizmo pagrindas, nors ir nereflektyvus, kyla „iš apačios".

Verta giliau pristatyti M. Billigo banaliojo nacionalizmo teorinius aspektus. Bene pagrindinis M. Billigo teiginys yra susijęs su itin sėkmingu nacionalistinių sąvokų įsitvirtinimu vakarietiškose visuomenėse - nepaisant nacionalizmo „varomosios jėgos", visi nacionaliniai simboliai, kalbėjimo, rašymo būdai yra tokie įprasti, kad visuomenės nustoja sąmoningai tai svarstyti. Dažnu atveju nacionalizmo simboliai ir diskursai išlieka „pogrindyje", jie yra matomi, tačiau nepastebimi ir nereflektuojami. Autorius, gana plačiai aptardamas B. Anderson „įsivaizduojamų bendruomenių" konceptą, jį pratęsia teigdamas, kad nusistovėjusioje tautos vaizduotėje bendruomenė tampa ne tiek „įsivaizduojama", kiek tampa „neįsivaizduojama" savo nebuvimu.[26] Tai žymi vieną svarbiausių M. Billigo teiginių apie šiuolaikinį nacionalizmą - nacionalizmas triumfavo ir jo „teorija" virto įprastu sveiku protu**,** apsigyveno mąstymo ir gyvenimo įpročiuose.[27]

Galima matyti, kad visi aptarti autoriai pabrėžia tautinio pasakojimo svarbą, kaip kuriančio

[25] Anderson, 59
[26] Billig, 77
[27] Ten pat, 63

priklausymo tautai jausmą ir tautinės tapatybės natūralumą. Nepaisant to, kad šie akademikai pateikia skirtingus tautinės tapatybės įtvirtinimo ir to pasakojimo kūrimo būdus, neabejojama, kad tautinė tapatybė yra tapusi natūraliu savivokos pagrindu. M. Billigo *banalaus nacionalizmo* teorija čia iškyla ne tik kaip nurodanti tautinės tapatybės *fiktyvumo* postmodernioje visuomenėje gaires, bet ir konkrečius nacionalizmo įtvirtinimo būdus, kurie plačiau bus pristatyti kitame skyriuje.

1.2. KARŠTO IR BANALAUS NACIONALIZMO TEORINĖ PROBLEMATIKA

Būtina tiksliau pristatyti ir apibūdinti teorinius banalaus ir karšto nacionalizmo konceptus. Šių konceptų apibrėžimai nurodo visiškai skirtingą emocinį krūvį, taip pat išryškėja ir kiti juos skiriantys kriterijai – nacionalizmo reiškimosi akivaizdumas ir reflektyvumas.

Kadangi Šeimų maršas šiame darbe pasirenkamas interpretuoti kaip socialinis judėjimas, siekiantis pasipriešinti postmodernioms vertybėms, karštas nacionalizmas šiame darbe siejamas su gynybiniu nacionalizmu (angl. *defensive nationalism*), kai įtampą kelianti skirtis yra tarp *tautos* ir *globalizuojančio priešo*.[28] Ši skirtis išryškėja tuomet, kai visuomenė ar jos dalis pradeda jausti globalių jėgų grėsmę tautos išlikimui, nesvarbu, ar ta grėsmė tikra, ar fiktyvi.[29] Grėsme gali būti tiek globalėjančios ekonomikos padariniai valstybei, imigrantų srautai ar viršvalstybinės organizacijos, tiek tautinio identiteto iškraipymas, iš kultūrinių pokyčių kylanti grėsmė tautos tęstinumui. Tokio nacionalizmo raiškos turėtų būti susijusios su emocionalia ir akivaizdžia baimės, kaltinimo ir neapykantos retorika.[30] Karštas nacionalizmas turėtų būti akivaizdus, emocingas, nesvarbu, ar tai intensyvus mojavimas trispalve, ar tai tam tikros verbalinės protesto dalyvių raiškos. Svarbiausia čia – sąmoningas, aiškiai matomas, į akis krentantis tautinių sentimentų žadinimas, tautinės simbolikos naudojimas, pabrėžtinas, emocingas skirties *mes* vs *jie* naudojimas.

Tuo tarpu banalus nacionalizmas iškyla kaip atsvara karštam, gynybiniam nacionalizmui – emociškai neutralus, nepastebimas, nereflektyvus. Banalaus nacionalizmo įvaizdis, pasak M. Billigo, nėra sąmoningai su didele aistra mojuojama nacionalinė vėliava. Tai, verčiau, vėliava, nepastebimai kabanti ant viešosios paskirties pastato – ji nepastebima, kasdienė, įkūnyta socialinio gyvenimo įpročiuose.[31] Taigi, ir visi banalaus nacionalizmo įvaizdžiai yra politiškai nejaudinantys,

[28] Beth Rabinowitz „Defensive Nationalism: Where Populism Meets Nationalism“, *Nationalism and Ethnic Politics,* 2022, p. 6
[29] Ten pat, 6-7
[30] Ten pat, 6-7
[31] Billig, 9

nepaisant to, kad talpinantys apie tautą primenančius simbolius, pavyzdžiui, nacionalinę vėliavą, ar žodžius - „tauta“, „valstybė“, „identitetas“, „laisvė“, „nepriklausomybė“ ir t.t.. M. Billigas pabrėžia deiksės (angl. *deixis*) naudojimo svarbą – žodžius „mes“, „čia“, „tai“. Kai kalbėtojas kalba politiškai įkrauta tema, dažnai „čia“, „tai“ gali netiesiogiai nurodyti į tėvynę, „mes“ – į tautą.[32] Netgi tokie į asmenį ar asmenų grupę referuojantys žodžiai kaip kad „Prezidentas“, „Ministras pirmininkas“, „Seimas“ banaliai primena apie priklausymą tautai, nes nesvarbu kokiame kontekste šie žodžiai išgirstami, nekyla klausimas apie kokį Prezidentą ar Seimą kalbama – pasąmoningai aišku, kad apie *mūsų* šalies, tautos.[33] Verta paminėti ir autoriaus pabrėžiamą tautos *vardo magiją* – tam, kad *mūsų tauta* turėtų savitą istoriją, tradicijas, būtų unikali, kaip ir visos *kitos tautos*, reikalingi universalūs įvardinimai, tam tikros nacionalinės „etiketės“ – vadinimasis belgais, italais ar lietuviais.[34] Taigi, savo tautos ar kitų tautų vardų naudojimas kalbėsenoje taip pat nepastebimai primena *kas esame* ir *kuo nesame*. M. Billigas išryškina ir žiniasklaidos, viešosios erdvės vaidmenį kasdien reprodukuojant nacionalizmą banaliais būdais. Tai, kad žiniasklaidoje naujienos yra skiriamos į *vietos naujienas* ir *užsienio naujienas*, savaime primena, kad yra skirtis tarp *mūsų* ir *jų*, tai informuoja skaitytoją „kur jis yra“ – savo šalies ribose ar už jų ribų.

Akademikai, nagrinėję banalų nacionalizmą kasdienybėje, jo raiškas dar labiau išplėtė. Nepaisant to, kad tyrimų, nagrinėjančių banalų nacionalizmą Baltijos valstybėse, rasti sunku, būtina paminėti Eglę Kesylytę-Alliks, kuri, naudodama banaliojo nacionalizmo konceptą, nagrinėjo oficialius ir pusiau viešus diskursus apie užsienio valstybių vėliavų naudojimą ir statusą Lietuvoje.[35] Galima matyti savo tyrimo objektu labai neįprastų akademinių darbų, pavyzdžiui, J. Leib atskleidė, kaip banaliai nacionalizmas įtvirtinamas Šiaurės Amerikos valstybiniuose automobilių numeriuose naudojant patriotiškus šūkius[36], C. Tilley parodė, kaip nacionalizmas banaliai reprodukuojamas per sodininkystę ir sodų, parkų kūrimą[37]. Banalus nacionalizmas gali būti objektyvizuotas ir atgaminamas ne tik kalbėsenoje ar rašysenoje, bet ir pačiais įvairiausiais materialiais būdais: vartojamų maisto produktų ir gėrimų rūšimis, langų dekoracijomis, parduotuvėse, į kurias einame,

[32] Ten pat, 106-107
[33] Ten pat, 107-109
[34] Ten pat, 73
[35] Eglė Kesylytė-Alliks, „For friends and citizens only? Banal notions of nationhood in official and semi-public discourses on foreign national flags in post-1990 Lithuania“, *Journal of Baltic Studies*, 2021
[36] Jonathan Leib, „Identity, Banal Nationalism, Contestation, And North American License Plates“, *Geographical Review*, Vol. 101(1) , 37-52
[37] Christopher Tilley, „From the English Cottage Garden to the Swedish Allotment: Banal Nationalism and the Concept of the Garden“, *Home Cultures*, Vol. 5 (2), 219-249

pažįstamu naujienų pranešėju per televiziją, diskusijose apie orą, baruose ir restoranuose, autobusuose, kelio ženkluose, reklamose ir kt.[38]

Nepaisant to, kad karšto ir banalaus nacionalizmo įvaizdžiai išryškėja kaip priešingi, verta prisiminti, kad M. Billigas būtent dėl šios griežtos karšto ir banalaus nacionalizmo skirties sulaukė daug kritikos. M. Skey, nagrinėjęs M. Billigo teoriją, pastebi, kad banalusis nacionalizmas paprastai eina išvien su vienodos, homogeniškos tautos samprata, tačiau tokia tautos samprata didėjančio visuomenės mobilumo kontekste atrodo neatspindinti realybės[39]. Nepaisant to, kad M. Billigas šią kritiką atmetė,[40] M. Skey kvietimas analizuoti kas ir kada tautinę tapatybę laiko savaime suprantamu dalyku, yra akivaizdžiai labai svarbus. Galima matyti bandymų suartinti banalias ir karštas nacionalizmo praktikas, pavyzdžiui, A. Paasi, nagrinėdamas nepriklausomybės diskursą Suomijoje, teigia, kad karštas nacionalizmas dažnai susilieja su banaliu ir sukuria atminimo kultūrą, kuri padeda išsaugoti ir kurti kolektyvinę atmintį. Jo teigimu, didžioji dalis nacionalistinio diskurso yra įtraukta ir į materialius politinius įvaizdžius (pavyzdžiui, paminklai, nacionaliniai pastatai), ir į praktikas, ritualus (pavyzdžiui, karinės procesijos ir kiti paradai).[41] Tuo tarpu R. Jones ir P Merriman nuomone, banalumas turėtų būti traktuojamas kaip vienas specifinis kasdienybės aspektas, kuriame gali būti ir karštų nacionalizmo formų.[42] Šiuo požiūriu banalusis nacionalizmas yra ne tik tai, kas susiję su kasdieniu tautos *paženklinimu*, o karštas nacionalizmas – ne tik kažkas neįprasto, vyravusio prieš banalaus nacionalizmo etapą. Žvelgiant į tam tikrus nacionalinius(istinius) veiksmus, susijusius su tautos prisiminimais, ideologijomis, praeities karais, tautos praradimais ir kančiomis, esančiais kolektyvinėje atmintyje, šie nacionalizmai susilieja taip, kad karštas nacionalizmas gali virsti kritiniu banalaus nacionalizmo katalizatoriumi.[43]

Apibendrinant galima teigti, kad nepaisant pristatyto akivaizdaus banalaus ir karšto nacionalizmo teorinių konceptų skirtumo, dalis akademikų kritikuoja M. Billigo griežtą banalių ir karštų nacionalizmo formų atskyrimą praktikoje. Ši diskusija yra nepaprastai svarbi, kviečianti

[38] Arjun Appadurai, "The production of locality", in Richard Fardon (ed.), *Counterworks: Managing the Diversity of Knowledge*, Routledge, 1995, 204-225
[39] Michael Skey, „The national in everyday life: A critical engagement with Michael Billig's thesis of banal nationalism", *The Sociological Review*, 57(2), 331–346
[40] Michael Billig, „Reflecting on a critical engagement with banal nationalism—Reply to Skey",*The Sociological Review*, 57(2), 347–352.
[41] Anssi Paasi, „Dancing on the graves: Independence, hot/banal nationalism and the mobilization of memory", *Political Geography*, 54, 21–31
[42] Jones and Merriman
[43] Matthew C. Benwell, Klaus Dodds, „Argentine territorial nationalism revisited: The Malvinas/Falklands dispute and geographies of everyday nationalism", *Political Geography*, Vol. 30(8), 2011, 441-449

atidžiau žvelgti į tautinės tapatybės (ne)reflektyvumą, neatmetant galimybės, kad šie, iš pažiūros, priešingi, apie tapatybę primenantys būdai – karštas ir banalus nacionalizmas – yra persipynę, veikiantys kartu. Kyla poreikis gilintis kada iš tikrųjų tapatybė laikoma savaime suprantamu dalyku, o kada tapatybė tampa aistringu, visuomenę mobilizuojančiu jausmu.

1.3. NACIONALISTINIŲ SOCIALINIŲ JUDĖJIMŲ TIPOLOGIJA

Mąstant apie socialinių judėjimų ir nacionalizmo santykį būtina paminėti amerikiečių sociologą C. Tilly, kuris itin plačiai aptaria socialinių judėjimų formavimosi modelius. Mokslininkas teigia, jog postmodernus skepticizmas lemia itin dažną akademikų domėjimąsi kolektyvinio veiksmo diskursyviąja puse – *framing'u*, naratyvais, istorinės atminties rekonstrukcija. Įdomu tai, kad, pasak autoriaus, komunistinių režimų žlugimas Rytų Europoje turėjo paskatinti naujesnio pobūdžio socialinius judėjimus, kurie turėjo padėti formuotis pilietinei visuomenei. Tačiau, nacionalistinių kraštutinių judėjimų formavimasis Sovietų Sąjungos „griuvėsiuose", paskatino akademikus suabejoti aiškios socialinės struktūros egzistavimu ir aiškiu vertybiniu socialinių judėjimų pagrįstumu[44]. Autorius teigia, kad tapatybių, simbolių reikšmė šiuolaikiniuose socialinių judėjimų tyrimuose, yra neabejotinai didelė, kartais verčianti stipriai abejoti racionalaus pasirinkimo, išteklių telkimo modeliais.[45] Taigi, nors C.Tilly tiesiogiai apie nacionalizmo reikšmę tame nekalba, akivaizdu, jog nereflektyvumo, banalumo reikšmė socialiniuose judėjimuose tik padidėja – kartais simbolika, diskursai tampa galingesne jėga nei siekis ginti konkrečius politinius grupės interesus.

Svarstant apie nacionalistinius judėjimus Lietuvoje ir Vidurio Rytų Europoje, tam tikrą kryptį nurodo V. Tismaneanu, teigdamas, jog „pokomunistinis nacionalizmas yra dvilypio pobūdžio politinis ir ideologinis reiškinys: kaip istorinio skilimo išraiška jis atmeta melagingą komunistinės propagandos internacionalizmą ir pabrėžia ilgai slopintas tautines vertybes; kita vertus, šis nacionalizmas yra išaugęs iš leninistinio autaritarinio mentaliteto ir papročių, jų paženklintas ir nukreiptas visų pirma prieš tas grupes ir jėgas, kurios gina provakarietišką, pliuralistinę orientaciją"[46]. Gana plačiai nacionalistinius judėjimus posovietinėje Lietuvoje aptaria

[44] Charles Tilly, „Social Movements and (All Sorts of) Other Political Interactions - Local, National, and International - Including Identities", *Theory and Society*, Vol. 27(4), Special Issue on Interpreting Historical Change at the End of the Twentieth Century, 1998, p. 455

[45] Ten pat, 455
[46] Tismaneanu, 21

ir A. Markevičius. Autoriaus teigimu, žvelgiant į Kovo 11-tosios tautinių eitynių raidą Lietuvoje, pirmiausiai į akis krenta tai, jog nepaisant daugelio žiniasklaidos priemonių, neigiamai nušviečiančių eitynes, bei visuomenės veikėjų, pasisakančių prieš tokiu būdu švenčiamas valstybines šventes, norinčių dalyvauti ir dalyvaujančių jose žmonių skaičius nemažėja. Tai byloja apie galimai „atgimstančias“ nacionalizmo ideologijas. [47]

Tyrimuose gana dažnai naudojamas istorinis-struktūrinis aiškinimas apie atgimstantį nacionalizmą ir populizmą Rytų Europoje. Šis aiškinimas, plačiausiai išvystytas M. Ignatieff knygoje „Blood and Belonging“, nurodo, kad šiuolaikiniai populistiniai ir nacionalistiniai judėjimai Rytų Europoje iš naujo išreiškia seną etninę neapykantą ir kolektyvistinius įsivaizdavimus, kurie buvo slopinami komunistinių režimų metu. Toks požiūris pratęsia deterministinį eurocentristinį suvokimą, kuriame Vakarai, o taip pat ir Vakarų Europa, *a priori* tampa atviro, tolerantiško, „gerybinio“ nacionalizmo gimtine.[48] Tuo tarpu, Vidurio ir Rytų Europa dažniau yra vertinima kaip erdvė, tinkama piktybiniam, etnocentristiniam nacionalizmui, kuris yra stipriai prigijęs politinėje kultūroje.[49] Rytų Europos aplinka po 1989 m. iškyla kaip labai jautri nacionalizmo atgimimui, nes dėl komunistinių valstybių žlugimo smarkiai išlaisvėjo politinių institucijų gniaužtas socialinis gyvenimas.[50] Tokioje tapatybinės sumaišties padėtyje ilgai slopinta etninė įtampa kartas nuo karto gali iškilti.

[47] Aivaras Markevičius, „Nacionalizmo apraiškų Lietuvoje vertinimas žiniasklaidoje“, VDU, magistro darbas, 2012, Kaunas, p. 54
[48] Paul Blokker, Populist Nationalism, Anti-Europeanism, Postnationalism, and the East-West Distinction, *German Law Journal*, Vol. 6(2), 373
[49] Ten pat, 374
[50] Charles Kupchan, *Nationalism and Nationalities in The New Europe*, 1995, cituota iš P. Blokker „Populist Nationalism, Anti-Europeanism, Postnationalism, and the East-West Distinction“

2. METODOLOGIJA

Atsižvelgiant į darbe iškeltą tikslą ir uždavinius, buvo nuspręsta atlikti kokybinį tyrimą naudojantis *tirštojo aprašymo* (angl. *thick description*) ir netnografijos metodais. *Tirštojo aprašymo* metodo išpopuliarėjimas siejamas su etnografu C. Geertz, kurio teigimu, itin tirštas, „turtingas“, daug konteksto detalių atskleidžiantis aprašymas padeda įsigilinti ne vien į patį įvykį ir jo eigą, o į to įvykio reikšmę. Gera interpretacija – eilėraščio, asmens, įvykio ar ritualo – perkelia mus į pačią interpretuojamo dalyko esmę.[51] Kadangi šio darbo esmė yra banalaus ir karšto nacionalizmų „kodų“ pažinimas, Šeimų maršas yra labiau terpė, kontekstas, kuriame šie nacionalizmai gali būti suprantami. Stebėtojo dėmesys čia sutelktas į tai, ką tam tikras veiksmas reiškia konkrečioje situacijoje, konkrečiame laike. Šeimų maršo judėjimo etapai, raiškos juose buvo aprašomi nesiremiant nuoseklumo principu. Pasak C. Geertz, nuoseklumas negali būti pagrindinis kultūros aprašo kriterijus.[52] Pati esmė yra ne atsitiktiniuose faktuose, o terpėje, kurioje tie faktai atrasti, pastebėti. Tad nereikia stengtis visko jungti į struktūras, daug svarbiau atidžiai stebėti įvykius, tirti socialinio diskurso srautą.

Šis metodas buvo taikomas stebint pagrindinius, daugiausiai dėmesio sulaukusius Šeimų maršo protestus, vykusius gegužės 15 d., birželio 15-17 d., ir rugsėjo 10 d.. Stebėjimas buvo vykdomas renkant įvairią video medžiagą iš minėtų protestų ir ją nuosekliai analizuojant. Iš viso internete buvo rasti 27 viešai prieinami video įrašai, kurių bendra trukmė yra beveik 16 valandų. Pagrindinis šaltinis buvo *Facebook,* kuriame rasta daugiausiai video įrašų, taip pat naudoti įrašai, rasti puslapyje *seimusajudis.lt, Youtube.* Video įrašų autoriai yra labai įvairūs – tiek pavieniai žmonės, savo asmeniniuose profiliuose įkėlę įrašus ar darę tiesiogines transliacijas iš Šeimų maršo protestų, tiek naujienų portalai ir jų video reportažai, tiek Šeimų maršo organizatoriai, viešinę video įrašus. Kadangi buvo stebimi ir išsamiai aprašomi realiai vykę protestai, tai galima vadinti etnografiniu tirštojo aprašymo metodu, tačiau tai nėra gryna etnografija (angl. *pure ethnography*), nes stebėtojas tai stebi netiesiogiai, nedalyvaudamas tiriamame kultūriniame fenomene. Prioritetas buvo teikiamas video medžiagai, kurioje protestus fiksuojančio asmens įsitraukimas yra minimalus, taip siekiant išvengti subjektyvumo. Suvokiant asmeninių autorės nuostatų ir video įrašų šališkumo riziką, visos interpretacijos buvo atidžiai reflektuojamos.

[51] Clifford Geertz, *Kultūrų interpretavimas*, I. Tirštasis aprašymas: interpretacinės kultūros teorijos link, Vilnius: Baltos lankos, 2005
[52] Ten pat

Kitas šiam tyrimui naudojamas metodas – netnografija. Netnografijos terminą ir patį metodą išpopuliarino Robert V. Kozinets. Netnografija iškyla kaip kokybinis metodas, kviečiantis į įtinklintos kultūrinės aplinkos tyrimus – internetines bendruomenes ir bendruomenes internete – žvelgti per etnografinį objektyvą.[53] Remdamasis įprastais etnografinių tyrimų etapais, R.V. Kozinets rekomenduoja tokią netnografinių tyrimų eigą: tyrimo klausimo formulavimas ir tyrimui tinkamos internetinės bendruomenės (arba bendruomenės internete) nustatymas; duomenų rinkimas: internetinės bendruomenės narių kompiuterinės komunikacijos tiesioginis kopijavimas (rinkimas) ir bendruomenės tarpusavio sąveikų, reikšmių stebėjimas; analizė ir interpretavimas: klasifikavimas, kodavimas ir kontekstualizavimas.[54]

Šis metodas buvo taikomas stebint *Facebook* viešą grupę „Lietuvos Šeimų sąjūdis", turinį joje ir grupėje veikiančius vartotojus - jų komentarus, dalinimusis, tarpusavio sąveikas. Siekiant tirti patį aktyviausią, protestų akcijas atliepiantį laikotarpį, pasirinkta *Facebook* grupę stebėti savaitę prieš ir savaitę po kiekvieno tiriamo protesto. Tai leido etnografinio ir netnografinio stebėjimo rezultatus apjungti, geriau suprasti žmonių lūkesčius protesto akcijoms ir priežastis kodėl jie ketina jose dalyvauti, taip pat stebėti žmonių reakcijas, nuomones po protestų. Analizuojant surinktus duomenis buvo siekiama sutelkti dėmesį ne į objektyvią turinio reikšmę, o į to turinio – komentaro ar įrašo – reikšmę tiriamoje situacijoje atsidūrusiems žmonėms.

Būtina paminėti ir iššūkį, su kuriuo buvo susidurta stebint „Lietuvos Šeimų sąjūdžio" grupę prieš ir po gegužės 15 d. protesto. Gegužės 19 d. pradinė, dar balandžio mėnesį sukurta *Facebook* vieša grupė „Didysis šeimos gynimo maršas 2021" dėl nežinomų priežasčių buvo užblokuota, ištrinta ar kaip nors kitaip išjungta. Tą pačią dieną buvo sukurta kita alternatyvi, šiame tyrime stebima grupė „Lietuvos Šeimų sąjūdis". Dėl šios priežasties, grupės stebėjimas savaitę prieš gegužės 15 d. protestą buvo negalimas, anksčiau veikusi vieša grupė ir visas jos turinys, kaip minėta, buvo negrįžtamai pašalintas. Taigi, dėl nenumatytų aplinkybių pirmasis stebėjimas buvo atliktas tik savaitę po gegužės 15 d. protesto: nuo gegužės 19 d. iki gegužės 26 d.

[53] Rokhshad Tavakoli, Sarah N.R. Wijesinghe, "The evolution of the web and netnography in tourism: A systematic review", *Tourism Management Perspectives*, Vol.29, 2019, p. 48-55,

[54] Gary M. Bowler, Jr, „Netnography: A Method Specifically Designed to Study Cultures and Communities Online", *The Qualitative Report,* Vol. 15(5), 2010, p. 1272

Online stebėjimas gali būti atliekamas 2 būdais - sinchroniniu ir asinchroniniu[55]. Šiame tyrime pasirenkamas asinchroninis ir nedalyvaujamasis stebėjimas. Taip siekiama užtikrina stebėtojo įtakos stebimiems objektams minimizavimą. Tiek *Facebook* grupės stebėjimo metu, tiek video įrašų stebėjimo metu, buvo vedami 2 dienoraščiai – gegužės 15 d., birželio 15-17 d., ir rugsėjo 10 d., protestų stebėjimo, asinchroninio *Facebook* puslapio ir turinio jame stebėjimo, bei bendrų įžvalgų dienoraštis. Dienoraščių sisteminis pildymas leido sistemizuoti surinktą medžiagą ir palengvino jos analizę.

Pristačius pasirinktus metodus ir jų taikymą, būtina pristatyti ir priežastis, nulėmusias šių metodų pasirinkimą. Sprendimas sujungti šiuos du metodus buvo priimtas dėl kelių priežasčių – visų pirma, tyrėjos dalyvavimas Šeimų maršo protesto akcijose buvo labai ribotas, be tikslingų intencijų, labiau iš atsitiktinio praeivio perspektyvos. Dėl šios priežasties, siekiant stebėti, tirti Šeimų maršo protesto akcijas ir nacionalizmo raišką jose, būtina naudoti internete viešai prieinamą autentišką video medžiagą iš protestų. Kaip ir anksčiau minėta, stebimi realiai vykę procesai, taigi, nors tai nėra gryna etnografija, tai labai stipriai priartėja prie etnografiniu tirštojo aprašymo metodo. Dėl šios priežasties buvo pasirinktas „mišrus“ etnografijos/netnografijos metodų derinys, tiek įskaitant duomenis, surinktus stebint gyvai vykusias protesto akcijas, tiek raiškos internete stebėjimą. Mišrios etnografijos/netnografijos gali būti įvairių formų, naudojant daug konkrečių metodų ir teikiant pirmenybę skirtingiems internetinės ir tiesioginės sąveikos, duomenų ir analizės santykiams.[56]

Antra priežastis, paskatinusi naudoti ir netnografija – tiriamojo socialinio judėjimo buvimas įtinklintu (angl. *networked*), aktyvumas socialiniuose tinkluose, ypatingai puslapyje *Facebook*. Bendruomenių veikimo internete (angl. *communities online*) stebėjimas yra svarbus siekiant suprasti platesnę tiriamos bendruomenės kultūrą, apibendrinti ją. Daugeliu atvejų netnografija yra stipriai papildanti lauko tyrimą, nes tiriamos grupės tarpusavio ar vieša komunikacija yra susijusi su pačiu socialiniu reiškiniu, jo dalyviais, jų elgesiu, vertybėmis ar įsitikinimais.[57] Atsižvelgiant į netnografijos kritiką dėl autentiškumo, tikrumo stygiaus, šališkumo[58], šiame darbe yra laikomasi nuomonės, kad „tikroviškumas“ ir „autentiškumas“ tiek etnografijoje, tiek ir kitur, yra socialiniai konstruktai, kontekstiškai nulemti ir priklausomi nuo

[55] Mark H. Jones ir Anne-Marie Gallen, „Peer observation, feedback and reflection for development of practice in synchronous online teaching“, *Innovations in Education and Teaching International*, 53(6), 2016, p. 616–626.
[56] Robert V. Kozinets, *Netnography*, London: SAGE publications, p. 65
[57] Kozinets, 64
[58] Christine Hine, *Virtual etnography*, London: SAGE, 2000, p. 64-65

standartų, kuriuos taikome arba kuriuos atmetame. Nėra *de facto* tobulos etnografijos, kuri patenkintų kiekvieną metodologinį *puristą* - suprasdami įvairius naujus socialinius reiškinius, iš naujo konstruojame ir metodologinių terminų reikšmes.[59]

Trečia priežastis, nulėmusi mišrų etnografijos/netnografijos naudojimą, yra susijusi su darbo autorės įžvalgomis metodologiją siejant su teorinėmis prielaidomis – karštu ir banaliu nacionalizmu. M. Billigas, kalbėdamas apie banalų nacionalizmas, pabrėžė *paprastų žmonių* (angl. *ordinary people*) reikšmę kasdieniame nacionalizmo įtvirtinime – jį reprodukuoja perkeltinės simbolinės prasmės kalbėsenoje, žiniasklaidoje, apskritai santykyje su kitais. Siekiant kuo plačiau pastebėti ir suprasti banalias nacionalizmo formas, socialiniai tinklai išryškėja kaip tinkama termė neakivaizdžioms, pasąmoningoms *paprastų žmonių* nacionalizmo raiškoms. Tikėtina, kad sąmoningas, karštas *flaggingas* bus dažnesnis Šeimų maršo protestų metu, o banalios nacionalizmo raiškos – socialiniame tinkle *Facebook*. Visgi, tai tik prielaidos, tačiau jos reikšmingai prisidėjo prie būtinybės naudoti mišrų etnografijos/netnografijos metodą.

Siekiant kuo tiksliau atskleisti karšto ir banaliojo nacionalizmo sąveiką, būtina apibrėžti kriterijus ir būdus, kuriais šiame darbe bus vadovaujamasi atskiriant karštas formas nuo banalių. Remiantis teorinėje dalyje pristatytais banalaus ir karšto nacionalizmo skirtumais, akivaizdu, kad tiek karšto, tiek banalaus nacionalizmo raiška nėra apribota tik viena forma. Raiška yra mišri, apimanti įvairius nacionalizmo įtvirtinimo būdus - ir verbalinius, ir materialinius, ir simbolinius. Dėl šios priežasties, darbe buvo atskirai analizuojamos verbalinės, materialinės ir simbolinės raiškos. Verbalinėmis raiškomis šiame darbe vadinimi vieši pasisakymai, interviu, komentarai Facebook, materialinėmis raiškomis vadinama visa, kas realiai materialiai supa protestų dalyvius - erdvės, kuriose vyko protestai, jose esantys objektai. Tokioms raiškoms priskiriami ir patys protestų dalyviai – jų turimi objektai, pavyzdžiui, Lietuvos trispalvė ir kt., apranga. Simbolinėms raiškoms priskiriamos tokios raiškos, kurios talpina tam tikras perkeltines reikšmes ir kurių nepavyksta priskirti grynai materialinėms arba verbalinėms. To pavyzdžiais gali būti Šeimų maršo organizatorių ir dalyvių sukurtas meninis turinys, Šeimų marše skambėjusi muzika, protestų dalyvių šūkiai ir kt. Tokio pobūdžio raiškas būtų klaidinga suprasti tiesiogiai – jose dažnai naudojamos perkeltinės prasmės, tad simbolines raiškas būtina analizuoti kaip reprezentacijas, talpinančias daugybę reikšmių sluoksnių.

[59] Kozinets, 62

Siekiant suprasti raiškas, būtina suprasti kontekstą, kuriose jos veikia – kontekstas netgi dalinai jas paaiškintis. Raiškoms suprasti reikalingas nuolatinis akiračio plėtimas ir nuolatinės pastangos pagilinti konteksto išmanymą, taigi, suprasti raiškas bus siekiama per hermeneutinį aiškinimo ratą. Suvokiant nacionalizmo raiškų mišrumą ir platų interpretatyvumą, etnografinis metodas ir hermeneutinis aiškinimo ratas iškyla kaip tinkamiausias būdas visas raiškas aprėpti ir analizuoti, ko nebūtų įmanoma padaryti pasirinkus kitą metodą, pavyzdžiui, diskurso analizę. Nuo raiškų visumos interpretavimo buvo prieinama prie atskirų raiškų interpretavimo ir nuo gilinimosi į atskiras raiškas – prie visumos supratimo.[60] Niekada nesibaigiančio interpretavimo rato motyvas atskleidžia pačią interpretacijos esmę – supratimo gilinimo procesas nėra baigtinis, tyrėjas vis įgauna daugiau žinojimo, nuolat koreguoja savo susikurtą vaizdinį, grįžta į *ratą*. Pradėdamas tyrimą tyrėjas neišvengiamai turi išankstinius nusistatymus ir išankstinį supratimą, tačiau hermeneutika yra ne teisingo interpretavimo metodas, o, būtent, jau esančio supratimo sklaida ir apmąstymas stebint interpretuojamą objektą. H.G. Gadamerio teigimu, mūsų išankstinis supratimas neturėtų būti laikomas trukdančiu – jis turėtų būti pripažintas kaip toks, dėl kurio nuolatinis supratimo gilinimas apskritai yra įmanomas.[61]

Kadangi tiek karšto, tiek banalaus nacionalizmo raiškos yra įvairios, siekiant jas atskirti buvo vadovaujamasi trimis kriterijais – raiškos akivaizdumo, emocingumo ir reflektyvumo. Šie kriterijai yra suformuluojami remiantis M. Billigo banalaus nacionalizmo apibūdinimu. Apibendrinant autoriaus teoriją, išryškėja pagrindiniai banalaus nacionalizmo požymiai: banalaus nacionalizmo įvaizdžiai yra matomi, tačiau nepastebimi, nekeliantys emocijų ir išreiškiami nesąmoningai, neturint išankstinių tikslų aktyviai žadinti tautinius sentimentus. Kadangi karštas nacionalizmas išryškėja kaip priešingybė banaliam, tai ir karšto nacionalizmo įvaizdžiai bus priešingi banaliems – bus pastebimi, atkreipiantys dėmesį, reflektyviai, apmąstytai pasirinkti siekianti žadinti emocijas, patriotinius jausmus. Taigi, karšta nacionalizmo forma buvo laikoma ta raiška, kuri buvo atkreipianti dėmesį (pavyzdžiui, protesto dalyvis, aktyviai mojuojantis trispave), emocinga (pavyzdžiui, baimės, neapykantos, kaltinimo retorika), ir reflektyviai, sąmoningai pasirinkta (pavyzdžiui, organizatorių sukurtas Šeimų maršo himnas, skambėjęs visuose protestuose). Tuo tarpu banalia nacionalizmo forma buvo laikoma ta raiška, kuri buvo neatkreipianti

[60] Jonas Debesay, Dagfinn Nåden and Åshild Slettebø, „How do we close the hermeneutic circle?A Gadamerian approach to justification ininterpretation in qualitative studies“, *Nursing Inquiry*, 15(1), 2008, p.58
[61] Jean Grondin, „The Hermeneutical Circle“, (ed.) Niall Keane, Chris Lawn, *A Companion to Hermeneutics*, 2016, p. 300

dėmesio (pavyzdžiui, į protesto dalyvio kuprinę įsegtas Lietuvos trispalvės ženkliukas), emociškai neutrali ir nereflektyvi (pavyzdžiui, žodžio „tauta“ vartojimas nedidelį politinį krūvį turinčioje kalboje). Analizuojama raiška bus vertinama per šiuos tris pjūvius įvertinant ją skalėje „silpna“, „vidutiniška“ ar „stipri“, pavyzdžiui, silpnai akivaizdi, silpnai emocionali ir vidutiniškai reflektyvi raiška. Kai kurios materialios raiškos, pavyzdžiui, protesto dalyvių apranga, buvo analizuojamos netaikant emocingumo kriterijaus – šis kriterijus negali būti pritaikomas objektams, kuriuose žmogaus emocijos negali pasireikšti. Analizuojant raiškas ir jų karštumą/banalumą, yra atsižvelgiama ne tik į pačią raišką, bet ir į kontekstą, kuriame ji pastebima, kitaip sakant, kontekstas daro didelę įtaką raiškos traktavimui kaip karštos ar kaip banalios. Gilinimasis į kontekstą tam tikrais atvejais gali net pakeisti pirminį raiškos supratimą. Taigi, nacionalizmo raiškos surinktoje medžiagoje bus analizuojamos remiantis pristatytais trimis kriterijais ir hermeneutinio pažinimo rato metodu.

Kaip ir būdinga antropologiniams tyrimams, tyrimo rezultatams gali turėti įtakos turimos teorinės prielaidos ir asmeninės pozicijos. Etnografija remiasi kontekstu; ji persmelkta vietinėmis žiniomis apie konkretumą ir specifiškumą.[62] Dėl šios priežasties, nors etnografija, taip pat ir netnografija yra glaudžiai susijusios su atvejo analize ir šis tyrimas yra priartėjęs prie atvejo analizės, tokio pobūdžio tyrimai nėra tinkami naudoti universaliems apibendrinimams.

[62] Kozinets, 59

3. TYRIMO REZULTATAI

Vienas iš šio darbo tikslų yra tipiškiausių ar dažniausiai pasitaikančių Šeimų marše karštojo ir banaliojo nacionalizmo raiškų įvardinimas. Atlikus protestų ir *Facebook* grupės stebėjimą, galima matyti, kad dalis pastebėtų nacionalizmo raiškų atspindi M. Billigo teorijoje pristatytas nacionalizmo raiškas. Tokios raiškos yra: skirties *mes* vs *jūs* naudojimas (tautiniai žodžiai, tokie kaip „tauta“, „valstybė“, „žmonės“, „mūsų žemė“ ir t.t.; deiksės; valstybių pavadinimai), nacionalinės vėliavos naudojimas, referavimas į tautos praeitį. Labai reikšminga tai, kad šios raiškos, nepaisant to, jog yra M. Billigo teorijoje pristatytos kaip banalaus nacionalizmo raiškos, Šeimų marše ne visada buvo banalios. Pavyzdžiui, skirtis *mes* vs *jūs* išryškėja tiek kaip banali nacionalizmo forma, tiek kaip karšta, priklausomai nuo konteksto. Tuo tarpu referavimas į tautos praeitį, beveik visada yra priskiriamas karštoms raiškoms, nacionalinės vėliavos naudojimas dažniau yra karštas, nei banalus. Būtina trumpai pristatyti nacionalizmo raiškas, kurios buvo naujai pastebėtos, tai reiškia, nebuvo aptartos M. Billigo teorijoje – tai yra tautinė atributika ir muzika bendrąja prasme. Tautinė atributika išryškėja kaip banali nacionalizmo raiška, muzika – kaip tiek karšta, tiek banali raiška, priklausomai nuo konteksto. Taigi, dažniausiai pasitaikančios karšto nacionalizmo raiškos Šeimų marše yra *mes* vs *jūs* skirtis, kovoti, ginti skatinanti tematika, referavimas į tautos praeitį, nacionalinės vėliavos naudojimas. Dažniausiai pasitaikančios banalaus nacionalizmo raiškos yra taip pat *mes* vs *jūs* skirtis ir tautinė atributika. Reikšminga tai, kad tyrimo eigoje suformuluojamas *šilto* nacionalizmo konceptas, jam priskiriamos raiškos, turinčios tiek banalių, tiek karštų ypatybių. Tyrime išryškėja, kad šilto nacionalizmo formą gali įgauti vėliavos naudojimas ir *mes* vs *jūs* skirtis. Taip pat galima matyti tendenciją, kad organizatorių įtvirtintos nacionalizmo formos dažniau buvo priskirtos karštoms raiškoms, tuo tarpu protestų dalyvių, Šeimų maršo idėjų palaikytojų įtvirtintas nacionalizmas dažniau buvo banalus.

Visos šios raiškos bus pristatomos ir giliau analizuojamos kituose trijuose skyriuose, kurie yra išskirti remiantis trimis pagrindinėmis raiškų tematikomis – tai *mes* vs *jūs* skirtis, kovos, grėsmės nuojautos tematika ir materialios, simbolinės nuorodos į lietuviškumą. Kiekviename skyriuje tyrimo rezultatai bus pristatomi analizuojant konkrečius verbalinių, materialių ir simbolinių raiškų pavyzdžius – pasirenkant geriausiai tai iliustruojančius komentarus, įrašus, protestuose sakytas kalbas, stop kadrus ar ištraukas iš video įrašų ir pan. Tokiu būdu bus siekiama parodyti kodėl ta raiška yra banali/karšta arba tiek banali, tiek karšta priklausomai nuo konteksto.

3.1. ŠEIMŲ MARŠAS KAIP ĮTVIRTINANTIS *MES* VS *JŪS* SKIRTĮ

Remiantis socialinio identiteto teorija,[63] bet kokia grupė, nesvarbu, tautinė ar religinė, egzistuoja tik tada, kai nariai tapatina save su ta grupe. Buvimas grupės nariu reiškia kategorišką skirtumą nuo išorinės grupės – supratimas, kokiais *mes* nesame, padeda įtvirtinti tapatybės normas, kuriomis *mes* pasižymime. Neveltui nacionalizmas, cituojant M.Billigą, yra daugiskaitos pirmojo asmens ideologija.[64] Yra daug būdų kalbėti apie *mus* vs *juos* – skirtinguose kontekstuose suteikti skirtingus įvardinimus, diskutuoti kokiomis kategorijoms *mes* apie save turėtume galvoti, koks *mūsų* nacionalinis likimas. Tačiau visame tokiame kalbėjime nėra nei vienos abejonės *mūsų* egzistavimu,[65] įvardinimas *mes* vs *jūs* visuomet išlieka natūralus savivokos pamatas. Šeimų marše galima pastebėti aktyviai naudojamas *mes* vs *jie* kategorijas, kurios dažnos tiek kalbėsenoje protestų metu, tiek Facebook grupėje. Įdomu tai, kad ši M. Billigo siūloma banalaus nacionalizmo verbalinė raiška *mes* vs *jūs* Šeimų marše dažnai įgauna ir karštą pavidalą. Taigi, šiame skyriuje bus analizuojama *mes* vs *jūs* skirtis ir parodoma, kad ji naudojama itin skirtinguose kontekstuose: kartais priskiriama karštoms nacionalizmo raiškoms, kartais – banalioms.

Stebint vaizdinę medžiagą iš Šeimų maršo protestų ir viešą *Facebook* grupę „Lietuvos Šeimų Sąjūdis“ išryškėja Billigo siūlomų tautinių žodžių, tokių kaip *mes, jie, tėvynė, mūsų žemė, tauta, žmonės,* ir pan. svarba. Pirmiausia vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad *jų, kitų* apibrėžimų įvairovė yra labai didelė – LGBT+, valdžia ar valdančioji dauguma, *fašistai, komunistai*, globalistai, žiniasklaida, *Rytai*, *Vakarai*, JAV, ES, Europa, kitos valstybės. Šiuos apibrėžimus galima skirstyti į dvi kategorijas – *kitų* apibrėžimai, esantys tiek banaliose, tiek karštose nacionalizmo raiškose ir *kitų* apibrėžimai esantys būtent karštose raiškose.

Pastebėta, kad tokie įvardinimai kaip *Rytai, Vakarai*, ES, Europa, kitų valstybių įvardinimas gali tapti tiek banaliomis, tiek karštomis nacionalizmo formomis. Gerai šį kontrastą iliustruoja analizuojamoje Facebook grupėje esantis įrašas apie tai, kad dalis TS-LKD partijos narių parašė pareiškimus išstoti iš partijos ir komentarai po juo. Viena narė rašo „*Samokslo teorija?Šimonytė ne konservatorė o* ***rytu agentė****,tai reiškia konservatorių eros pabaigą.*“[66]. *Rytai* čia iškyla kaip keliantys grėsmę, o minima politikė ir partija, kuriai ji priklauso – kaip *rytų* valią

[63] Billig, 65
[64] Billig, 70
[65] Billig, 87
[66] Dorelis Zydrunas, „Samokslo teorija?“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. gegužės 24 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/331694675214772?comment_id=331701841880722

vykdantys politiniai atstovai Lietuvoje. Tokia raiška yra gana emocinga, turinti neigiamą atspalvį – žodis *agentė* sufleruoja šnipinėjimą, valstybės išdavystę – akivaizdi ir sąmoningai pasirinkta. *Rytai* čia – ne tik geografinė nuoroda, bet ir sąmoningas priešo įvardinimas, taigi, ši raiška yra karšta nacionalizmo forma. Kita vertus, po minėtu įrašu galima rasti ir gana priešingą komentarą, minintį tą patį žodį *rytai* – *„**Rytuose** puiki liaudis.gyvenau sibire viskas ok.“*[67]. Šis komentaras banali raiška, nes atrodo emociškai neutralus, nėra politiškai įkrautų žodžių, *rytai* atspindi ne simbolinę politinę „stovėseną“, o išorinę grupę, kuriai komentatorius priskiria teigiamą apibūdinimą remdamasis asmenine patirtimi. Toks *rytų* įvardinimas yra gana banaliai nurodantis, kad *rytai* ir jų visuomenė yra kitokie negu *mes*, *mes* galime *juos* įvertinti, cituojant Billigą, tarsi apžiūrėti pasaulį iš *savo* „stovyklos“.[68]

Valstybių ar jų grupių įvardinimas taip pat iškyla kaip skirtingą nacionalistinį atspalvį – karštą ar banalų – įgaunantis priklausomai nuo konteksto. Galima matyti banalių išraiškų, nereflektyvios tautų personifikacijos, pavyzdžiui, įrašas Facebook grupėje: „***Islandija** pirma pripažino **Lietuvą** ir vienintelė šalis kuri primena piliečiams savo teises. Priešais **Islandijos parlamentą** – Altingą stovi didelis perskeltas akmuo. Ant akmens įtvirtintoje lentelėje parašyta: “Jeigu vyriausybė pažeidžia žmonių teises, tai sukilimas yra jų šventa teisė ir pareiga“.“*[69], arba po įrašu apie Vengrijos draudimą LGBT+ idėjas skleisti mokyklose, esantis komentaras: *„Reikia parašyti **Vengrijos parlamentui**, kad **lietuvių tauta** palaiko **Vengriją** dėl šio įstatymo.“*[70]. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad šių pateiktų pavyzdžių turinys nėra tiesiogiai nacionalistinės krypties: pirmuoju atveju įrašo tikslas yra pabrėžti protesto būtinybę, antruoju atveju – išreikšti palaikymą draudimui LGBT+ idėjas skleisti mokyklose. Įdomu tai, kad šioms mintims išreikšti nereflektyviai naudojamos tautinės, nacionalistinės kategorijos. Plėtojant M. Billigo banalaus nacionalizmo teoriją, tai galima vadinti geru „tėvynę kuriančios“ kalbos pavyzdžiu – tai banaliai įtvirtina pasaulio, sudaryto iš tautų, natūralumą ir primena *mūsų* tautos, šalies ribotumą, o tuo pat metu – ir unikalumą. Visgi, galima pastebėti ir karštų, sąmoningai pasirinktų ir akivaizdžių nacionalizmo raiškų, tam tikras valstybes ar jų grupes įvardinant kaip priešą, pavyzdžiui, europarlamentaras Bernhard Zimniok, savo kalboje gegužės 15 d. proteste teigė, kad *„tik per gimdymą galima*

[67] Edmundas Stirbinskis, „Rytuose puiki liaudis.“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. gegužės 24 d. https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/331694675214772?comment_id=331705915213648
[68] Billig, 78
[69] Laimonas Kairiūkštis, „Islandija pirma pripažino Lietuvą ir vienintelė šalis kuri primena piliečiams“, Facebook įrašas, 2021 m. birželio 16 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/346053033778936/
[70] Asė Sta, „Reikia parašyti Vengrijos parlamentui, kad lietuvių tauta palaiko Vengriją dėl šio įstatymo“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. birželio 23 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/350108270040079?comment_id=350234326694140

užtikrinti tautos išlikimą, kas nori savanoriškai išmirti? <...> ***Europos Sąjunga*** *daro viską, kad mūsų žmonės, mūsų tautos išnyktų.,"* (video nr. 1, nuo 20:15). Apibendrindamas svečio B. Zimniok kalbą, renginio vedėjas tęsia *„apie šitą maršą žino ne tik Lietuva, bet ir* ***Europos parlamentas****. <...>* ***mes*** *jau privertėm* ***juos*** *atsisukti į* ***Lietuvą****,* ***jie*** *dreba, bijo ir* ***jie*** *žino, kad* ***jie*** *privalės* ***mums*** *paklust."* (video nr. 1, nuo 23:37).

Nagrinėjant kategoriją, kurioje *kitų* apibrėžimai dažniausiai priskiriami karštoms nacionalizmo formoms, itin iškalbingai atrodo būtent valdžiai apibūdinti pasirenkami Šeimų maršo dalyvių žodžiai. Galima teigti, kad Šeimų maršo socialiniame judėjime tiek valdančioji dauguma, tiek valdžia apskritai, yra ne tik nusipelniusi kritikos, bet savo veiksmais iš principo prieštaraujanti tautos valiai. Pastebėtina, kad valdžiai įvardinti pasirenkami terminai, nurodantys įvairių išorinių jėgų poveikį, pavyzdžiui, fašistai, komunistai, globalistai. Valdžia dažnai iškyla kaip nesuinteresuota tautos išlikimu – *„jie* (kalbama apie atlikėjus, kurie nesutiko, kad jų muzika būtų naudojama Šeimų maršo protestuose - M.Z.) *is dalies yra parsidaveliai,tautos isdavikai...****politiku irankis tautos naikinimui****;"*[71], kaip neprotingai, netgi išdavikiškai besielgianti – *„<...> Stebiu ne tautos degradaciją, stebiu* ***valdžios*** *degradacijos apogėjų. Tai kas vyksta Lietuvoje ir pasaulyje yra ne viruso problema, ne mūsų, paprastų žmonių problema, o tikrų tikriausia* ***tariamo elito*** *degradacijos kulminacija. <...>* ***Tūkstančiai nuostabių koloborantų*** *per visas sritis apsiviję mūsų nuostabią tėvynę, teatleidžia jiems Dievas."*[72] arba net sąmoningai naikinanti tautą - *„****Valdančiųjų*** *vykdomas* ***genocidas prieš šalies gyventojus*** *įsibėgėja – bandome apeiti ar stabdome?"*[73]. Šiose raiškose galima matyti neapykantos retoriką, nacionalizmas ir grėsmės visuomenei nuojauta čia – pagrindinis komentaro objektas, tad šios raiškos neabejotinai priskiriamos karštam nacionalizmui.

Įdomu ir prasminga šiame kontekste kalbėti apie nacionalizmą yra todėl, kad valdžia visuomet išliko didžiausiu kritikos objektu, drįsčiau sakyti – netgi griežčiausiai, aršiausiai išskiriama *jų, kitų* kategorija. Galima įžvelgti savotišką paradoksą – nors valdžios atstovai iš tiesų yra tautiečiai, dalis *mūsų*, valdžia iškyla kaip vidinis priešas, moraliai netinkantis būti „mes". Tokia aiškiai emocinga, sąmoningai pasirinkta Šeimų maršo dalyvių nacionalistinė retorika valdžią

[71] Virginijus Uselis, „jie is dalies yra parsidaveliai,tautos isdavikai...", Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. birželio 24 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/350677493316490/?comment_id=350694836648089

[72] Aurimas Aurimas Kalbėk, „Mes toliau stebime griūtį.", Facebook įrašas, 2021 m. birželio 14 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/344799637237609/

[73] Arvydas Daunys, „Valdančiųjų vykdomas genocidas prieš šalies gyventojus įsibėgėja – bandome apeiti ar stabdome?", Internetinio straipsnio antraštė, 2021 m., rugsėjo 13 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/404270844623821/

pozicionuoja kaip galinčią sudarkyti pačią nacionalinę tautos esmę, kaip verčiančią atsisakyti savo paveldo, pareigos, išsižadėti unikalaus tautos likimo.

Tuo tarpu *mes* kategorija nagrinėjant nacionalizmo raiškas iškyla kaip retai kada tiksliai apibrėžiama. Atrodo gana intuityvu Šeimų maršo kontekste *mes* apibrėžti kaip Šeimų maršo protestų dalyvius ar idėjų palaikytojus. Visgi, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad gana dažnai kalbėjimas daugiskaitos pirmuoju asmeniu yra referuojantis į visą *protingą* ir *racionalią* tautos išlikimu suinteresuotą visuomenės dalį, netgi į *visą* Lietuvą. Tai galima pastebėti tiek protestų metu, tiek stebimoje Facebook grupėje. Vienose raiškose masiškumas, jautimasis *mes – visa Lietuva* labai ryškus, tiesioginis, *karštas*, kitose – subtilesnis, išliekantis tarsi antrame plane, *banalus*. Gana akivaizdus, reflektyvus ir emocingas pavyzdys yra gegužės 15 d. protesto oficialios dalies Vingio parke pradžia, kuomet vedėjai kreipiasi į susirinkusius – *„Pradedam **visos Lietuvos** šventę. <...> Mano širdis dreba pažiūrėjus **į jus, į visą Lietuvą**.“* (video nr. 1, nuo 0:48). Vėliau protesto metu, po nuskambėjusio R. Dambrausko atliekamo Šeimų maršo himno „Kelkis Lietuva!“, vedantysis iškilmingai sako – *„**Mūsų Lietuva** pakilo...“* (video nr. 4, nuo 10:49:14) , vėliau kalbą sakyti pakviestas svečias tęsia: „*<...> šiandien **Lietuva vėl susirinko** vėl atgimti iš naujo. Pasakyti, kad ji gyva, kad jos siela niekada nebuvo mirusi ir niekad **niekas negali atimti iš tautos teisės gyventi taip kaip nori tauta.**“* (video nr. 4, nuo 10:50:10) Rugsėjo 10 d. proteste R. Dambrauskas, užlipęs į sceną, taip pat sveikinasi kreipdamasis į visą tautą – *„**Labas, Lietuva**.“* (video nr. 27, nuo 4:40). Siekis Šeimų maršo judėjimą pozicionuoti kaip visos tautos valią iškyla kaip judėjimo organizatorių pasirinktas labai sąmoningai. Birželio 15 d. protestų prie Seimo metu, vienas iš pagrindinių organizatorių R. Grinevičius, diskutuodamas su Seimo nariu M. Maldeikiu ir atsakydamas jam į klausimą kokios šalys Europos Sąjungoje atsisakė Stambulo konvencijos, emocingai sako *„**Lietuva atsisakė**! Ir **mes jus** visus įpareigojam vykdyti **Lietuvos žmonių valią**!"* (video nr. 22, nuo 16:51). Po šio pasisakymo protesto dalyviai pritariamai šaukia, ploja. Apskritai viso šio R. Grinevičiaus ir M. Maldeikio pokalbio metu atmosfera yra labai karšta – susirinkę žmonės nevengia žeidžiančių replikų Seimo nariui, kelia daug triukšmo. Stebint žmones galima pastebėti ne tik vienybės, bet ir savotiškos didybės, galingumo jausmą – susirinkusių žmonių masiškumas, netgi pranašumas, skatinamas Šeimų maršo lyderių kalbomis, yra akivaizdūs prieš vieną *valdžios* atstovą minioje.

Organizatorių pasirinkimas sąmoningai kurti masiškumo, visos Lietuvos vienybės jausmą veikia kaip tautinius sentimentus aktyvinanti „patriotinė korta“[74], tai galima matyti iš protesto dalyvių reakcijų – tokio pobūdžio pasisakymus beveik visada nulydi plojimai, pritariantys šūksniai, skanduotės. Analizuojant šias raiškas pagal išskirtus kriterijus, jos yra karšto nacionalizmo pavyzdžiai, nes atrodo ir emocingos, ir reflektyviai naudojamos, ir akivaizdžiai žadinančios tautinius sentimentus. Toks sąmoningas *mes – visa Lietuva* jausmo kūrimas tik sustiprina skirtį *mes* vs *jūs*, ypatingai tais atvejais, kai *jie* yra valdžia. Patriotinė masiškumo korta pasirinkta ne šiaip sau – jos kartojimas nuolat primena, kad *mūsų* yra daug, *mes* esame teisūs ir reikia pykti ant *tų,* kurie gali *mus* sunaikinti.

Stebint *Facebook* grupę ir *mes* kategorijos naudojimą, nacionalizmo raiškos čia yra labai kontrastingos, kai kurios iš jų negali būti priskiriamos nei grynai karšto, nei grynai banalaus nacionalizmo pavyzdžiams. Visgi, verta paminėti, kad Šeimų maršo organizatorių pastangos judėjimo tikslus prilyginti visos tautos valiai buvo veiksmingos ir *paprastų žmonių* kasdienėje kalboje jautimasis *visa Lietuva* yra dažnai pastebimas. Štai birželio 23 d. viena Lietuvos Šeimų Sąjūdžio grupės narė rašo: *„<...> prašau jūsų suorganizuoti parašų rinkimą palaikant Vengrija ir įteikti Vengrijos ambasadai, nes mes už tradicinės seimas* ***Lietuvos žmones*** *(mes už tradicines šeimas Lietuvos žmonės – M.Z.) palaikome priimtus Vengrijos sprendimus,* ***niekas mūsų lietuvos žmonių neatsiklause mūsų nuomonės,*** *labai gaila kad mažumos persona nusprendė* ***už visą tautą Lietuvos*** *ir išsiuntė nepalaikimo nota Vengrijai. Prašau jūsų !“*.[75] Šis įrašas sulaukė net 1200 patiktukų ir virš 60 komentarų. Po įrašu, kuriame piktinamasi kritika birželio 15-17 d. protestui, grupės nariai rašo: *„Viešpatie palaimink* ***Lietuvos žmonės,****kad greičiau pasiekti užsibrėžtus tikslus...;“*[76]. Pristatant rugsėjo 10 d. mitingą, grupėje rašoma: *„Rugsėjo 10 d., penktadienį į Katedros aikštę rinksis ne šiaip nepatenkinti žmonės,* ***į Vilnių atvažiuos Lietuva****.“*[77]**.** Kitas grupės narys dalinasi vieno visuomenės veikėjo sukurtu video, kuriame negailima kritikos birželio 15-17 d. Šeimų maršo protestui, jis rašo: *„Mieli Šeimos maršo organizatoriai,* ***Mieli Lietuvos žmonės,***

[74] Billig, 101

[75] Asta Andiekutė Kavaliauskiene, „Kreipiuosi į šeimų sąjūdį į šeimų ginimo maršo organizatorius, prašau“, Facebook įrašas, 2021 m. birželio 23 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/350275493356690/

[76] Virginija Poškaitė, „*Viešpatie palaimink* ***Lietuvos žmonės,****kad greičiau pasiekti užsibrėžtus tikslus...“* , 2021 m., birželio 16 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/345798150471091?comment_id=345987107118862

[77] Infa.lt, „Rugsėjo 10 d., penktadienį į Katedros aikštę rinksis ne šiaip nepatenkinti žmonės,“, Facebook įrašas, 2021 m., rugsėjo 7 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/400398691677703/

tai reikia pamatyti, dvaro liokajus pasakė Šeimos maršo organizatoriai yra nusikaltėliai (!!!), tą jis kartojo daug kartų... <...> ***JIE*** *SUPRATO TAI, KAS ĮVYKO -* ***JŲ*** *PABAIGOS PRADŽIA...* ***JIE*** *BIJO* ***LIETUVOS ŽMONIŲ... NEPASIDUOKIME...*** *".*[78] Nepaisant įrašų tematinės įvairovės, visose raiškose galima matyti kalbėjimą daugiskaitos pirmuoju asmeniu, visos tautos – protingos ir racionalios - vardu. Paskutinio įrašo užbaigimas žodžiu „nepasiduokime", prašymas Viešpaties palaiminti Lietuvos žmones sufleruoja netgi tam tikrą kovos būseną.

Visgi, atsakyti kokio tai nacionalizmo raiškos – karšto ar banalaus – yra sunku. Šios raiškos priskiriamos stipriai emocionalioms (naudojami tokie skyrybos ženklai kaip šauktukas, rašoma didžiosiomis raidėmis, pasirenkami pakankamai stipriai emociškai įkrauti žodžiai), vidutiniškai reflektyvioms (tam tikri kreipiniai, skirtis *mes* vs *jūs* naudojimi gana pabrėžtinai, tačiau šių įrašų/komentarų autoriai labiau reiškia nepasitenkinimą valdžia, o ne sąmoningai bando sužadinti tautinius sentimentus) ir vidutiniškai akivaizdžioms (būtų per drąsu teigti, kad šiose rašytinėse išraiškose dėmesį iškart patraukia nacionalistinė retorika – ji eina gana paraleliai su įrašo/komentaro rašymo tikslu). Negalima teigti, kad tokios raiškos yra banalios, nurodančios į politiškai nejaudinantį būvį, tačiau jos nėra ir labai karštos. Interpretuojant tokias raiškas, matant jų kompleksiškumą ir karštų-banalių ypatybių derėjimą, kaip tinkamiausias žodis šioms raiškoms įvardinti, pasirenkamas *šiltas* nacionalizmas. *Šilto* nacionalizmo sąvoka jau yra naudota viename akademiniame darbe, tačiau jo autorė šiltą nacionalizmą apibrėžia kitaip – tai tie atvejai, kai banalūs nacionalizmo simboliai yra naujai suaktualinami, atskleidžiamas tam tikras pokytis, virsmas.[79] Tuo tarpu šiame darbe šiltas nacionalizmas apibrėžiamas kaip tarpinis variantas, įgyjantis tiek karštų, tiek banalių ypatybių, taigi, labiau orientuojamasi į karšto ir banalaus nacionalizmo sintezę. Siekiant suprasti Šeimų maršo dalyvių ir idėjų palaikytojų pasaulėvoką, kuo labiau atsiribojant nuo išankstinių tyrėjos supratimo normų, atrodo klaidinga visas nacionalizo raiškas skirstyti į karštas arba banalias. Šeimų marše išryškėja ne tik nacionalizmo įvairovė, teorinių priešybių – banalumo ir karštumo – sąveikavimas, bet ir žmonių tautinės savivokos sudėtingumas, įvairumas. Akivaizdu, kad riba tarp „karšto" ir „banalaus" kartais išsitrina – toks žmonių kasdienybėje reprodukuojamas nacionalizmas yra tarpinis, *šiltas* - nėra nei visiškai banalus, įprastas, nematomas, nei itin karštas, akivaizdus ir emocingas. Taigi, galima išskirti šilto

[78] Kęstutis Skrebys, „Mieli Šeimos maršo organizatoriai, Mieli Lietuvos žmonės, tai reikia pamatyti,", Facebook įrašas, 2021 m., birželio 19 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/347594823624757/

[79] Karen Culcasi, „Warm nationalism: Mapping and imagining the Jordanian nation", *Political Geography*, Vol. 54, 2016

nacionalizmo bruožą – vertinant raišką nacionalizmo karštumo/banalumo skalėje, raiškos įvardinimas vidutine, pavyzdžiui, vidutiniškai emocionalia ir vidutiniškai reflektyvia.

Taigi, Šeimų maršo kontekste skirties *mes* vs *jūs* naudojimas pasirodo kaip kontrastingas ir neabejotinai svarbus Šeimų maršo tapatybės aspektas. Būtina pabrėžti tai, kad banalaus ir karšto nacionalizmo sąveika čia labai išryškėja – kartais skirtis *mes* vs *jūs* iškyla karštoje formoje, kartais – banalioje. Į *jūs* kategoriją telpa įvairūs apibrėžimai, naudojami tiek pasąmoningai, banaliai, tiek ir emocingai, karštai. Analizuojant išryškėja, kad *valdžia* yra daugiausiai neapykantos sulaukiantis *jūs/jie* įvardinimas. Tyrime analizuotos sakytinės ir rašytinės išraiškos atskleidžia, kad *jie, valdžia* akcentavimas stiprina *mes, tauta* savivoką, kuri yra dažniausiai labai sąmoningai pasirenkama Šeimų maršo organizatorių retorikoje. Į lietuvių tautą nurodančių žodžių naudojimas (*mes, žmonės, tauta, Lietuva*), kalbėjimas daugiskaitos pirmuoju asmeniu kuria tautos vienybės, Šeimų maršo, kaip atspindindžio visos tautos valią, jausmą. Įdomu tai, kad tokios raiškos ne visada telpa į banalaus ar karšto nacionalizmo rėmus – kartais jos yra tarpinis variantas, kuriame glūdi ir M. Billigo siūlomi banalūs įvaizdžiai, ir karšta, pykčio kupina, sąmoningai pasirinkta retorika. Tokioms išraiškoms įvardinti pasirenkama *šilto* nacionalizmo metafora, atskleidžianti ne tik karšto ir banalaus nacionalizmo sąveikos realumą, bet ir tautiškumo, veikiančio paprastų žmonių kasdienėje kalboje, kompleksiškumą.

3.2. ŠEIMŲ MARŠAS KAIP JUNTAMOS GRĖSMĖ IDENTITETUI IR IŠLIKIMUI IŠRAIŠKA

Skirtis *mes* vs *jūs* veikia ne tik kaip padedanti apibrėžti tapatybės normas, kuriomis *mes* pasižymime ir skiriamės nuo *jų*, tačiau tai yra ir pagrindas visuotinos grėsmės nuojautai ir jos apibrėžimui. Plėtojant M. Billigo teoriją, tauta suprantama kaip subjektas, turintis savo tapatybę, o tapatybės normos atsiranda per tautos istorijos kūrimą ir interpretavimą.[80] Grėsmės, realios ar fiktyvios, nuojata veikia kaip dirgiklis, suaktyvinantis mąstymą apie tapatybę – *mūsų* istoriją, *tautos* įkūnytą moralę, tradicijas, savitumą, didingumą. Suaktyvinamas ir gėdos jausmas, nes grėsmės nesuvaldymas gali priversti *mus* atsisakyti savo didingos praeities, visos nacionalinės esmės – dėl to *mums*, kaip tautai, būtų gėda.[81] Siekiant to išvengti, kyla noras *kovoti*. Kovos aspektas Šeimų marše labai ryškus, įvairiai kuriamas ir pabrėžiamas. Šiame skyriuje bus

[80] Billig, 70
[81] Ten pat, 101

analizuojami kovos, gynimo įvaizdžiai, taip pat įvairūs referavimai į praeityje vykusias kovas. Išryškėja, kad beveik visi šie įvaizdžiai yra karštos arba *šiltos* nacionalizmo raiškos.

Siekis kovoti, ginti ir apsaugoti nuo pat socialinio judėjimo formavimosi pradžios matomas organizatorių retorikoje. 2021 m. kovo 25 d. „Didžiojo šeimos gynimo maršo 2021“ organizacinė grupė savo puslapyje skelbia: *„**Mes ginsime** Lietuvos valstybę nuo antikonstitucinių veiksmų, <...> **Mes apginsime** šalies vaikus, jaunimą, šeimas ir mokyklas nuo seksualinių mažumų indoktrinavimo, <...> **Mes apsaugosime** Lietuvą nuo pornografijos pripažinimo ir visuotinio abortų bei seksualinių nusikaltimų pateisinimo <...> **Mes siekiame apginti ir apginsime** teisę auklėti vaikus ir jaunimą pagal Tėvų įsitikinimus.*“[82] Pabrėžtina tai, kad tiek duotame pavyzdyje, tiek visoje organizatorių kalbėsenoje protestų metu, sąmoningai pasirenkama Šeimų maršo judėjimą pristatyti ne kaip tiesiog oponuojantį, prieštaraujantį politiniams sprendimams, o kaip *ginantį* Lietuvos žmones, šeimas, vaikus ir apskritai Lietuvą. Aiškiai pasirenkamos emociškai labiau įkrautos retorinės figūros, sufleruojančios būtinybę tautai *nubusti, keltis* ir vienytis.

Organizatorių kalbėsenoje galima aiškiai matyti karšto nacionalizmo raiškų. Gegužės 15 d. protesto metu R. Grinevičius savo kalboje susirinkusiems sako: „***Iki kur nusirito Lietuva**, kad šeimos dieną mes turim suvažiuoti **ginti** šeimas? <...> Aš jumis didžiuojuosi visais. <...> Tikiuosi, kad jūs visi **eisite paskui mus**, kol mes pastatysim valstybę į savo normalius pamatus*.“ (video nr. 1, nuo 7:10). Ši kalbėsena labai išraiškinga – galima pajusti tam tikrą gėdos momentą, retoriškai klausiama „iki kur nusirito Lietuva..?“ ir vėliau sekančią būtinybę iš tos *gėdos* išsivaduoti – „suvažiuoti ginti“. Šiame kontekste Šeimų maršo organizatoriai iškyla tarsi kovos lyderiai, kviečiantys eiti paskui juos, kol kova – „valstybės į savo normalius pamatus pastatymas“ – bus laimėta. Vėliau žodis suteikiamas kariuomenės kapelionui A. Valkauskui, kuris simboliškai pamini 1941 m. parašytą B. Brazdžionio eilėraštį „Šaukiu aš tautą“ (video nr. 1, nuo 14:27), Sąjūdžio metu tapusį daina. Kalbėtojas kreipiasi į minią ir klausia *„Kas su mumis pasidarė, kad **po 30 metų reikia gint** laisvos nepriklausomos Lietuvos paprastus dalykus, kas atsitiko?“* (video nr. 1, nuo 15:00). Bandydamas atsakyti į šį klausimą, jis skaito posmą iš S. Gedos eilėraščio:

„Brolis, brolį išdavęs, kaip Breigelio smuklėje vemia,

Tie, nutraukytom kojom vabzdeliai, į sutemą dūlina,

[82] seimusajudis.lt, https://seimusajudis.lt/apie_mus_raso/del-antivalstybiniu-ir-antidemokratiniu-veiksmu-sustabdymo/

Jiems jau nieko nereikia, apkarto dangus jiems ir žemė:

„Vargas tiems, kurie nuo manęs atsitolino!““[83]

Tęsdamas A.Valkauskas performuluoja B. Brazdžionį, sakydamas ***„Šaukiu aš tautą, nuodėmės užguitą“*** ir klausia susirinkusiųjų „Sutinkat su tuo ar ne?“, minia atsako „Taip!“ ir nulydi šį klausimą plojimais. Ši kariuomenės kapeliono kalba yra ne tik tiesiogiai referuojanti į Lietuvos Nepriklausomybės siekimo laikotarpį, bet ir prilyginanti Šeimų maršo reikšmę ir svarbą Sąjūdžiui. Tautos įkvėpimui pasirenkami simboliniai kultūriniai įvaizdžiai, tautą įkvėpę ir prieš 30 metų siekiant Nepriklausomybės – cituojami poetai B. Brazdžionis ir S. Geda. Tai yra geras pavyzdys kaip pakankamai banalūs, visiems gerai žinomi, tačiau sąmoningai pasirenkami ir emocingai pristatomi kultūriniai įvaizdžiai tampa karštomis nacionalizmo raiškomis – jie yra suaktualizuojami ir naujai interpretuojami.

Referavimas į praeitį, pasipriešinimą okupantams, rezistenciją ir, ypatingai, į Sąjūdį, yra labai dažnas. Galima pastebėti siekį tokiu būdu ne tik sužadinti norą ginti Lietuvą nuo vertybiškai netinkamos politikos įgyvendinimo, bet ir sukelti gėdos, negarbės jausmą – Lietuva, už kurią sunkiai kovojo protėviai, yra griaunama ir niokiojama. Štai M. Puidokas birželio 15 d. proteste savo kalbos metu susirinkusiems sako: *„Deja, Lietuvoje šiai dienai viskas daroma, kad mūsų šalis nugrimztų link diktatūros, o ne tokia būtų,* ***kokią ją kūrė tie žmonės, kurie rašė mūsų valstybės Konstituciją****. <... > Tai kviečiu jus už tai* **kovoti** *visomis taikiomis priemonėmis, nes jeigu nusileisite, daugiau* ***tokios Lietuvos kokią turėjome, kokią norim turėti, už kurią kovojo mūsų protėviai, neturėsim.“*** (video nr. 22, nuo 25:20). Sąjūdis, kaip įkvėpimas ir pavyzdys Šeimų maršui, yra dažnai organizatorių naudojamas įvaizdis. Stengiamasi tarsi simboliškai atkartoti Sąjūdžio masiškumą, politinę reikšmę, pabrėžti moralinį, emocinį panašumą tarp žmonių, susirinkusių mitingui Vingio parke prieš 33 metus rugpjūčio 23 d. ir žmonių, susirinkusių dabar. Gegužės 15 d. Šeimų maršo protestas neveltui vyksta toje pačioje vietoje – Vingio parke, vienas iš svečių savo kalboje labai sąmoningai į tai atkreipia dėmesį: ***„Šioje pat vietoje prieš 33 metus vyko pirmasis Sąjūdžio mitingas.*** *Dauguma iš mūsų buvome čia, tie, kurie mūsų kartos.* ***Šiandien Lietuva vėl susirinko vėl atgimti iš naujo.“*** (video nr. 4, nuo 10:49:55). Viename video dar prieš oficialią dalį prie pagrindinės scenos kalbinamas R. Dambrauskas išraiškingai sako *„Tegyvuoja Žemaitija, tegyvuoja Lietuva,* ***antrasis Sąjūdis!***“ ir simboliškai nurodydamas politinį solidarumą, jėgą, iškelia kumštį į viršų (video nr. 5, nuo 3:14). Visos šios aptartos raiškos yra priskiriamos karštam

[83] Sigitas Geda, „Giesmė apie gimtąją pirkią“, 1987.

nacionalizmui, nes, visų pirma, toks organizatorių ar politikų kalbėjimas apmąstytas iš anksto, pasirinktas labai sąmoningai - nacionalistiniai įvaizdžiai buvo naudojami kreipiantis į minią, sakant viešas kalbas, atstovaujant Šeimų maršo organizacinę grupę. Raiškos taip pat yra stipriai emocingos - nebūtinai skatinančios neapykantą ar baimę, kartais, atvirkščiai, kuriančios renginio didingumo jausmą, pakilios kovos jausmą. Jos visos yra ir aiškiai pastebimos, akivaizdžios – tai nebuvo ordinari kalbėsena, būtent tautinių sentimentų skatinimas čia veikė pirmame plane. Susirinkusių reakcijų tokia kalbėsena irgi sulaukdavo - į kvietimą kovoti, vienytis susirinkę protesto dalyviai dažniausiai atsakydavo audringai, nulydėdavo plojimas, mojuodavo vėliavomis.

Paprastų žmonių kalboje būtinybė *keltis*, vienytis, kovoti taip pat pabrėžiama. Praeities kovų gretinimas su Šeimų maršo įvykiais suteikia įkvėpimo, tikėjimo tiesos ir teisingų vertybių pergale. Iškalbingas to pavyzdys yra video įrašas iš gegužės 15 d. ryto Plungėje, kur kalbinami žmonės, besiruošiantys vykti į protestą Vilniuje. Viena dalyvė, paklausta kokiomis emocijomis gyvena, atsako, kad yra labai laiminga, kad visą naktį beveik be miego, ji tęsia: *„Yra vedlys, kuris veda, ko bijot, stokis už nugaros,* ***einam visi drąsiai****, visi einam už save, už savo šeimą, už visą instituciją - šeimą! Ko bijot, ko bijot...?* ***Gi mes einam atstovaut save, gint save, savo šeimą...****Ko bijot...? Nėra ko bijot... Aš labai laiminga."* Tada dalyvę kalbinęs žmogus linki: *„Kad šitas mūsų žygis būtų* ***istorinis****, kad būtent gegužės 15 d. įeitų į patį* ***didžiausią Lietuvos metraštį****!*“ (video nr. 5, nuo 1:06). Komentarai *Facebook* grupėje po įrašu, skelbiančiu, kad buvo uždaryta bendra Didysis šeimos gynimo maršas 2021 grupė, taip pat verti atidesnio žvilgsnio – *„Dreba , o tai gerai pamatys žmonės dar didesnę prasmę* ***stovėt ir kovot kartu. Jaučiuosi kaip partizanas*** *tik 21 amžiaus technologijom“*[84]; *„****Kai prasidėjo Sąjūdis****,* ***oficiali to meto žiniasklaida ir tuometinė valdžia elgėsi analogiškai.*** *Buvome pravardžiuojami fašistais, liaudies priešais, marginalais....* ***Nuostabus dežavū jausmas****. Kažkas pamiršo, kad* ***lietuviai ištverminga ir kantri tauta****. Tačiau, kai jų kantrybės taurė perpildoma,* ***tampa stipriais ir nuosekliai siekiančiais tikslo kovotojais****. Dėka šių unikalių savybių,* ***ši tauta be ginklo, savo ryžto, tikėjimo ir vienybės jėga*** *pajėgi sunaikinti juodžiausio gaivalo pritvinkusias jėgas ir viešpatystes. “*[85].

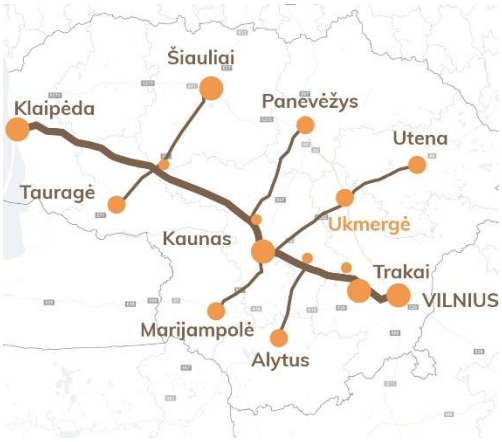
[84] Elvyra Alšauskienė, „Dreba , o tai gerai pamatys žmonės dar didesnę prasmę stovėt ir kovot kartu.“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. gegužės 19 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/328477008869872/?comment_id=328492992201607

[85] Nijole Pranskunaite, „Kai prasidėjo Sąjūdis, oficiali to meto žiniasklaida ir tuometinė valdžia elgėsi analogiškai.“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m., gegužės 19 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/328477008869872?comment_id=328606898856883

Visi šie komentarai ar įrašai atrodo parašyti reflektyviai, labai sąmoningai pasirenkant tautiniais sentimentais įkrautas frazes, istorines nuorodas, taip pat ir emocingi, reiškiantys neordinarią būseną – neapykantą, jautimąsi kovingai ar didžiavimąsi *vėl* bundančia, kovoti kylančia, besivienijančia tauta. Visgi, žvelgiant į kontekstą, kuriame šios raiškos yra, ir bandant suprasti ką jos reiškia tiriamoje situacijoje atsidūrusiems žmonėms, abejojama dėl šių raiškų akivaizdumo vertinimo. Tyrėjui, kurio tyrimo objektas yra nacionalizmo raiška, tokia retorika tikrai patraukia dėmesį, tačiau kyla klausimas, ar tai tikrai akivaizdu ir pastebima Lietuvos Šeimų Sąjūdžio grupės nariams. Tam tikru akivaizdumo indikatoriumi internetinėje erdvėje galima laikyti *patiktukų* (angl. *likes*) skaičių – „Patinka“ spaudimas išreiškia palaikymą, taigi, galima teigti, kad įrašas/komentaras ne tik patraukė skaitančiojo dėmesį, bet ir parodė pritarimą parašytam turiniui. Šioje pastraipoje minėti komentarai lyginant su kitais, esančiais po tuo pačiu įrašu, sulaukė gana daug *patiktukų,* reiškia – gana daug palaikymo internetine forma. Galima teigti, kad nacionalistinė retorika, referuojanti į didingą tautos praeitį, būtinybę išlikti stipriais ir dabar, atrodo teisinga šiuos komentarus perskaičiusiems grupės nariams. Dėl šios priežasties komentarai priskiriami karšto nacionalizmo formoms.

Dar vienas kovos tematiką Šeimų marše itin simboliškai atskleidžiantis įvaizdis – protesto dalyvių kelionė iš skirtingų Lietuvos vietų į Šeimų maršo protestą Vingio parke. Nepaisant to, kad šis įvaizdis dominavo ir labiausiai pabrėžiamas buvo tik gegužės 15 d. proteste, jis iškyla kaip labai įdomus ir originalus nacionalizmo pavyzdys Šeimų maršo kontekste. Jis tarsi materialiomis raiškomis išpildo ankstesniame skyriuje aptartą retorinę masiškumo, *mes – visa Lietuva* tematiką ir *kovos* tematiką. Dar gerokai prieš gegužės 15 d. protestą buvo pradėtas organizuoti vykimo į Vilnių, Vingio parką maršrutas, patalpintas tai iliustruojantis žemėlapis (pav. 1), Šeimų Sąjūdžio puslapyje rašoma: „*Automobilių kolona važiuosime iš Klaipėdos į Vilnių, pakeliui prisijungiant visų šalies regionų dalyviams. Susirinksime į visos Lietuvos vienybės ir protesto mitingą Vingio parke*.“[86] Šis veiksmas išryškėja ne tik kaip organizacine prasme patogus sprendimas, bet kaip praktinėmis priemonėmis realiai kuriama *visos Lietuvos* suvažiavimo *ginti* ir *kovoti* metafora. Didelėje dalyje analizuojamos video medžiagos yra užfiksuotos būtent važiuojančių ar besirengiančių išvykti automobilių kolonos, žmonės, mojuojantys, išlydintys ar sveikinantys jas.

[86] Seimusajudis.lt, https://seimusajudis.lt/naujienos/didysis-seimu-marsas-2/

Pav. 1, šaltinis https://seimusajudis.lt/naujienos/didysis-seimu-marsas-2/

Stebint minėtą video medžiagą, būtinai giliau analizuoti keletą kuriamo įvaizdžio, kad *visa Lietuva* suvažiavo *ginti* ir *kovoti*, detalių. Beveik visi video medžiagoje matomi automobiliai dažniausiai važiuoja lėčiau, nei įprastai, girdimi garsiniai signalai, simboliškai sveikinantys žmones, atkreipiantys dėmesį (video nr. 2, video nr. 6, video nr. 10, video nr. 4 nuo 5:19:00). Galima dažnai matyti ir pakelėse mojuojančius, išlydinčius ar sveikinančius žmones (pav.2 ir pav.3). Beveik visi automobiliai papuošti įvairia tautine atributika – iškelta trispalvė ar Vyčio vėliava. Vėliavų gausumą gerai iliustruoja video nr. 7. Šios vėliavos naudojamos labai neįprastoje vietoje, sąmoningai tai pasirenkant, taigi, tai yra karšto nacionalizmo pavyzdžiai. Vėliavų – trispalvės, Vyčio, etnografinių Lietuvos regionų ar Šeimų maršo – naudojimas šiame socialiniame judėjime labai reikšmingas, kartais karštas, o kartais – banalesnis. Jis bus plačiau aptartas ir analizuojamas kitame skyriuje.

pav. 2 Facebook grupėje narės patalpinti nuotrauka. Žmonės, stovintys ant tilto, sveikina į Vilnių atvykusius Šeimų maršo dalyvius. Šaltinis https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/329097962141110/

pav. 3 Facebook grupėje narės patalpinta nuotauka. Šeimų maršo automobilių kolonos stebėti ant tilto surinkę žmonės. Šaltinis https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/329097962141110/

Išraiškingi aptartų *kovos* detalių pavyzdžiai yra video nr. 2 ir video nr. 6, atmosfera juose labai neįprasta, emocinga, didinga. Pirmame filmuojama iš Šakių į Šeimų maršo protestą išvykstantys lėtai važiuojantys automobiliai, prie pirmojo automobilio kolonoje pritvirtintos kolonėlės – galima girdėti skambantį Šeimų maršo himną. Kairėje stovintis vyras su džiaugsmu mojuoja pravažiuojančiai kolonai, tarytum išlydi, linki sėkmės. Antrame video – greitkeliu važiuojanti automobilių kolona, labai daug garsinių signalų, plėvesuojančių automobiliuose iškeltų vėliavų. Visi šie įvaizdžiai kuria emocingą vykimo *į kovą*, išlydėjimo, sveikinimo vykstant *į kovą* jausmą.

Organizavimasis vykti kartu, automobilių kolonomis, tautinės atributikos naudojimas, Šeimų maršo organizatorių yra labai pabrėžiami ir akcentuojami. Vykimas iki Vilniaus organizatorių simboliškai vadinamas „žygiu“, Šeimų sąjūdžio puslapyje rašoma „Visoje Lietuvoje jau suriaumojo automobilių varikliai, paskelbę šio, visos šalies žmonių protesto **žygio** pradžią.“[87] Neveltui pasirenkama nuo pat ankstaus gegužės 15 d. ryto daryti beveik 12 valandų trukmės tiesioginę transliaciją *Youtube* puslapyje (video nr. 4). Joje galima matyti ir Šeimų maršo organizatorių vestas diskusijas studijoje, ir daug intarpų iš įvairių Lietuvos miestų – filmuojamas pasirengimas vyktį į Vilnių ar jau važiuojančios automobilių kolonos, kalbinami susirinkę žmonės, vėliau filmuojamas protestas Vingio parke. Reikšmingas ir organizatorių sukurtas, dalyvauti gegužės 15 d. proteste kviečiantis filmukas (video nr. 28), kuris buvo rodomas ir oficialioje protesto dalyje. Filmuko siužetas protestą pozicionavo kaip tiek pat lemiantį tautos išlikimą, kaip ir karai su kryžiuočiais ar Nepriklausomybės kovos 1918 m., meniškai pabrėžiamas išėjimo kovoti sunkumas

[87] Seimusajudis.lt, https://seimusajudis.lt/naujienos/tiesiogine-protesto-didysis-seimos-gynimo-marsas-2021-transliacija/

paliekant namus, šeimą. Filmukas užbaigiamas simboliniu lietuvių tautos kovingos dvasios, vienybės įvaizdžiu – 1918 m. kovas ir kovas su kryžiuočiais atspindėję žmonės, laikydami plėvesuojančias vėliavas, stovi išvien su baltu visureigiu, kurį galima interpretuoti kaip šių dienų, posmodernios kovos simbolį (video nr. 28, nuo 3:30). Reikšminga tai, kad iškart po minėto tautinius sentimentus žadinančio filmuko, buvo pradėti rodyti tądien nufilmuota video medžiaga iš skirtingų miestų ir miestelių – važiuojančios automobilių kolonos, žmonių rengimasis vykti į Vilnių (video nr. 13, nuo 4:00). Neįmanoma nepastebėti sąmoningo praeities ir dabarties gretinimo – kaip tauta kilo ir ėjo kovoti prieš daugelį metų, taip žmonės kyla, kovoja ir *dabar*.

Didžioji dalis šiame skyriuje pristatytų nacionalizmo raiškų – kelionės iki Vilniaus, kaip vykimo kovoti, įvaizdžio kūrimas, gretinimas su praeitimi siekiant sukurti didingą kovos atmosferą – yra karšto nacionalizmo pavyzdžiai, pastebėta ir šilto nacionalizmo apraiškų.. Nepaisant to, stebint tiek gegužės 15 d. protestą, tiek Facebook grupę, kovos įvaizdį galima vadinti bene pačia *karščiausia* Šeimų maršo tapatybės dedamąja – šie įvaizdžiai beveik visada naudojami emocingai. Išryškėja organizatorių, kaip aktyviai kuriančių kovos įvaizdžius, svarba. Jų pasirinkimai atrodo labai įdomūs, neabejotinai veikiantys tautinius sentimentus, emocionalūs, kuriantys labai neįprastą, viena vertus – šventišką, kita vertus – kovingą atmosferą. Žvelgiant į pirmame skyriuje aptartą *mes* vs *jūs* skirtį ir *kovos* aspektą, galima matyti, kad Šeimų maršo kontekste šios tematikos veikia kaip viena kitą aktyvinančios. Pabrėžiant *mes* vs *jūs* skirtį sukeliama grėsmės nuojauta ir poreikis *kovoti*, tuo tarpu manipuliuojant istorine tautine atmintimi ir pabrėžiant būtinybę *kovoti*, kyla didesnė neapykanta *jiems*, dėl kurių į tą *kovą* reikia eiti.

3.3. LIETUVIŠKUMO ATSPINDŽIAI ŠEIMŲ MARŠE

M. Billigas, pristatymas *banalaus nacionalizmo* teorinį konceptą, gana plačiai aptaria įvairius materialius ir simbolinius būdus, kasdienybėje nematomai įtvirtinančius pasaulio, sudaryto iš tautų, natūralumą. Bene plačiausiai jo aptartas materialus banalaus nacionalizmo įvaizdis yra nacionalinė vėliava - tiek nepastebimai kabanti ant viešosios paskirties pastato, tiek naudojama spaudoje, viešojoje erdvėje, sporto renginiuose, nacionalinėse šventėse. Visgi, stebint Šeimų maršo judėjimą ir materialių, simbolinių nuorodų į lietuviškumą gausą, būtina M. Billigo teoriją praplėsti – pastebimi neordinarūs, tiek banalaus, tiek karšto nacionalizmo įvaizdžiai, tokie kaip dalyvių naudota tautinė atributika ir protestuose skambėjusi muzika. Šie įvaizdžiai yra labai stipriai susiję su stebimu kontekstu, taip pat yra kontrastingi – kartais priskiriami karštam nacionalizmui, o kartais – banaliam, tad jie tikrai verti gilesnės analizės. Taigi, šiame skyriuje bus analizuojamos

materialios ir simbolinės nacionalizmo raiškos: protestuose naudotos vėliavos, tautinė atributika ir protestuose skambėjusi muzika.

Stebint Šeimų maršo socialinį judėjimą, Lietuvos trispalvės naudojimas yra labai dažnas, įvairiapusiškas, kartais labai sąmoningas ir lydimas išorinių emocijų, kartais – emociškai neaktyvus, nereikalaujantis dėmesio. Tai pastebima visuose analizuojamuose protestuose. Trispalvė labai dažna tiek vėliavos pavidalu, tiek naudojama protesto dalyvių kaip atributika – matoma aprangoje, aksesuaruose. Analizuojant trispalvės naudojimą protestuotojų išvaizdoje, galima matyti pačių įvairiausių pavyzdžių – nuo kepurės, marškinėlių, juostelės ar šaliko su trispalve iki trispalvės naudojimo apsisiautimui, ar nusipiešimo ant veido (pav. 4, pav. 5, pav. 6, pav. 7, pav. 8, pav. 9).

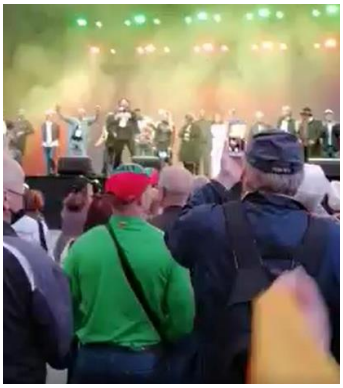
Pav. 4 Stop kadras iš gegužės 15 d. video įrašo.

Pav. 5 Stop kadras iš birželio 15-17 d. video įrašo.

Pav. 6 Stop kadras iš gegužės 15 d. video įrašo.

Pav. 7 Stop kadras iš gegužės 15 d. video įrašo.

Pav. 8 Stop kadras iš rugsėjo 10 d. video įrašo

Pav. 9 Stop kadras iš gegužės 15 d. video įrašo.

Nepaisant to, kad atributikos su Lietuvos trispalve naudojimas yra aiškus referavimas į tautiškumą, *lietuviškumą*, vienareikšmiškai analizuoti šias raiškas pagal išskirtus akivaizdumo, emocingumo ir reflektyvumo kriterijus yra sudėtinga. Viena vertus, bandant suprasti šias

materialias raiškas atskirai, atsiribojant nuo konteksto, jos atrodo gana karštos. Žmonės, proteste naudojantys tautinę atributiką, tai daro tikrai reflektyviai – galbūt, ruošdamiesi protesto akcijai, tokią atributiką net sąmoningai įsigijo. Šios raiškos taip pat yra labai akivaizdžios, kasdienybėje retai naudojamos, atkreipiančios dėmesį. Emocingumo kriterijus analizuojant aprangoje esančią tautinę atributiką nėra taikomas, nes tokias raiškas įvertinti kaip emocingas ar neemocingas nėra įmanoma dėl jų materialumo. Kita vertus, žiūrint į šių raiškų visumą, bendrai dalyvių elgseną, būvį protestų akcijose, galybė tautinės atributikos detalių tarytum nublanksta, jų gausa pradeda atrodyti gana *banali,* įprasta šiame kontekste, emociškai nejaudinanti. Matant skirtingus trispalvės naudojimo būdus – kaip vėliavą ir kaip simbolį protestuotojų aprangoje – juntamas emocinis šių raiškų kontrastas, netgi reikšmės kontrastas. Galbūt būtų per stipru sakyti, kad Lietuvos trispalvės naudojimas rūbuose yra šio valstybinio simbolio sumenkinimas, tačiau tai yra kur kas banalesnis, beveik jokio simbolinio dėmesingumo ir pagarbos nereikalaujantis įvaizdis.

Pats faktas, kad nacionalinės vėliavos spalvos ir motyvai yra naudojami rūbuose, iškyla kaip tam tikras vėliavos įvaizdžio sukasdieninimas. Norisi daryti metaforišką gretinimą tarp nacionalinės vėliavos naudojimo rūbuose ir M. Billigo teorijoje paminėto, semiotiko R. G. Barthes suformuluoto pavyzdžio apie žurnalą, ant kurio viršelio pavaizduotas juodaodis prancūzas su kareivio rūbais ir Prancūzijos vėliava. Billigas, duodamas šį pavyzdį, labai taikliai nusako šiuolaikinio nacionalizmo banalumą – minėtas žurnalas, kurio „patriotinis“ viršelis kažkieno neabejotinai sąmoningai parinktas, guli ant kirpykloje esančio staliuko, jis yra visiškai nekeliantis patriotinių jausmų, nekeliantis *jokių* jausmų.[88] Vėliava, esanti ant viršelio, neskatina permąstyti savo santykio su tautiškumu, nereikalauja jokio pagarbaus dėmesio. Galiausiai tas žurnalas, vienas iš tūkstančio tokių pat išleistų žurnalų su nacionaline vėliava ant viršelio, bus išmestas į šiukšlių dėžę. Rūbų ir aksesuarų, kuriuose pavaizduota nacionalinė vėliava, taip pat yra labai daug – juos žmonės įsigys galbūt tą akimirką vedini patriotinio jausmo, tačiau, panaudoję kokiame nors renginyje, pavyzdžiui Šeimų maršo proteste, greičiausiai tą rūbą ar aksesuarą gana apatiškai padės į spintą. Pavaizduota nacionalinė vėliava nesukels jokio jausmo, nes yra, tiek tiesiogiai, tiek metaforiškai, įvilkta į kasdienybės rūbą. Akivaizdu, kad išryškėja kontrastas: tautinė atributika, analizuojama kaip atskira raiška, būtų priskiriama karšto nacionalizmo įvaizdžiui, tačiau žvelgiant į kontekstą, kuriame ši raiška veikia, įvaizdis gerokai *subanalėja*. Visgi, kontekstas, šiuo atveju, veikia kaip paaiškinantis, supratimą pagilinantis, leidžiantis bendresnes prielaidas apie patį

[88] Billig, 39-41

socialinį judėjimą daryti, veiksnys. Dėl šios priežasties tautinė atributika, matoma Šeimų maršo protestuose, priskiriama banalioms nacionalizmo raiškoms.

Šeimų maršo protesto akcijose naudojama labai daug vėliavų – gausiausiai trispalvės ir Vyčio. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad pastebėta ir nemažai Lietuvos etnografinių regionų, miestų ir miestelių herbų, atvaizduotų vėliavose. Ypatingai dažnai galima matyti Žemaitijos herbą, pastebėti Aukštaitijos, Pasvalio, Varėnos, Alytaus herbai vėliavų formate. (pav. 10, pav. 11). Dalį herbų vėliavose, matomų vaizdo medžiagoje, yra sunku atpažinti dėl prastos filmavimo kokybės ar labai trumpo pasirodymo kadre, tačiau akivaizdu, kad tai nėra Lietuvos trispalvė ar Vyčio vėliava. Tokių vėliavų naudojimas išryškėja kaip labai įdomus Šeimų maršo tapatybės sandas – protesto dalyviai, atvykdami iš skirtingų Lietuvos vietų, renkasi sąmoningai pabrėžti savo lokalią etnografinio regiono ar miesto tapatybę.

Pav. 10 Matomos vėliavos su Lietuvos miestų/miestelių herbais. Gegužės 15 d. protestas

Pav. 11 Matomos trys Žemaitijos vėliavos. Rugsėjo 10 d. protestas

Galima sakyti, kad apskritai vėliavų laikymas, mojavimas jomis – vienas ryškiausių, į akis labiausiai krentančių nacionalizmo įvaizdžių Šeimų marše. Didžioji dalis matomų vėliavų yra naudojamos emocingai, pasirinktos sąmoningai, pabrėžtinai demonstruojamos, visiškai priešingos M. Billigo pristatytam nematomai ant viešosios paskirties pastato kabančios vėliavos įvaizdžiui. Geriausiai tai iliustruojantis pavyzdys galėtų būti video nr. 9 iš gegužės 15 d. protesto oficialios dalies Vingio parke - matoma vėliavų gausybė yra tikrai įspūdinga. Kituose protestuose vėliavos taip pat pastebimos – video nr. 17 nuo 0:10, video nr. 23, nuo 0:35 , tačiau jų yra gerokai mažiau – visgi, dalyvių skaičius birželio 15-17 d. ir rugsėjo 10 d. protestuose taip pat buvo mažesnis.

Nepaisant to, kad žiūrint į bendrą vaizdą, vėliavų naudojimas neabejotinai atrodo priklausantis karšto nacionalizmo raiškoms, stebint protestuotojus negalima vienareikšmiškai

sakyti, kad visiems žmonėms trispalvės ar Vyčio vėliavos įvaizdis yra vienodai žadinantis patriotinius jausmus. Akivaizdu, kad tautiškumo simbolius skirtingi žmonės interpretuoja skirtingai: kai kurie banaliai ir nesąmoningai; kai kurie sąmoningiau ir atviriau.[89] Štai vieni iškėlę vėliavą intensyviai ja mojuoja, kiti, esantys netoliese, vėliavą laiko nuleidę arba yra ją kur nors įsidėję – į kuprinę ar kišenę, ar netgi padėję ant žemės (pav. 12 ir pav. 13).

Pav. 12 Kontrastingi vėliavos laikymo/naudojimo būdai. Gegužės 15 d. protestas

Pav. 13 Lietuvos trispalvė ir Vyčio vėliavos įdėtos į kuprinę, padėtą ant žemės. Gegužės 15 d. protestas

Galima teigti, kad vėliavų naudojimas Šeimų marše visuomet tenkino reflektyvumo ir akivaizdumo kriterijus, tačiau emocingumo kriterijus buvo linkęs kisti. Dėl šios priežasties dalis vėliavos naudojimo raiškų buvo priskirtos *šiltam* nacionalizmui. Taigi, išryškėja dar vienas šilto nacionalizmo bruožas - tiek karštų, tiek banalių ypatybių derėjimas, pavyzdžiui, raiškos įvardinimas stipriai reflektyvia, tačiau silpnai emocionalia. Kartais vėliavos laikymas buvo nuoširdžiai patriotiškai išgyvenamas, tačiau kartais vėliava likdavo emociškai neaktyvi, labai simbolinė, netraukianti ją turinčio žmogaus dėmesio. Šiame kontekste mąstant apie du skirtingus polius – *karštą* ir *banalų* nacionalizmą – išryškėja dar viena jų sąveikos dedamoji: žmonės tą patį tautiškumo simbolį, pavyzdžiui, Lietuvos trispalvę, gali interpretuoti visiškai skirtingai – vienąkart ji gali žadinti tautinius sentimentus, būti *karšta*, kitąkart tam pačiam žmogui ji gali būti netgi *banali*, likti tik simboliniu įvaizdžiu, emociškai nejaudinančiu ir netraukiančiu dėmesio. Tautiniai

[89] Jones ir Merriman

simboliai yra vis iš naujo interpretuojami, įgaunantys tiek karšto, tiek banalaus nacionalizmo bruožų, tarsi *mišrūs*, *šilti*.

Kaip atskira, įdomi lietuviškumą įtvirtinanti nacionalizmo simbolinių raiškų kategorija iškyla muzika, skambėjusi Šeimų maršo protestuose. Verta atkreipti dėmesį į Lietuvos himną ir jo reikšmę Šeimų maršo kontekste. Remiantis banalaus nacionalizmo teorija, nacionalinio himno tekstas gali turėti įtakos žmonių požiūriui į taiką ir karą, pavyzdžiui, jei valstybės himne šlovinamas karas, žmonės toje šalyje gali būti labiau linkę pritarti karui. Visgi, galima kontrargumentuoti teigiant, kad valstybės himnas yra sukurtas tos visuomenės žmogaus(-ių), tad jis natūraliai yra pripildytas labai individualiomis idėjomis, sentimentais ir įkvėpimais. Pats M. Billigas pripažįsta, kad yra iššūkis nustatyti ar valstybės himnas ir simboliai jame daro poveikį individams visuomenėje, ar pats himnas yra tiesiog ritualinė tautos etoso iliustracija.[90] Žvelgiant į Šeimų maršo protestus, galima matyti du stipriai kontrastingus Lietuvos himno giedojimo įvaizdžius. Gegužės 15 d. protesto oficialią dalį vedantysis kviečia pradėti Lietuvos himnu, sakydamas: „Kaip ir kiekvieną didelę Lietuvos šventę, beabejo, norime pradėti nuo Lietuvos himno“ (video nr. 1, nuo 2:34). Iškart sugiedojus himną, protesto dalyviai pradeda skanduoti „Lietuva“ (video nr. 1, nuo 5:05) – atmosfera labai emocinga, didinga. Šiuo atveju himno giedojimas tikrai nėra tik įprastas, nejaudinantis ritualas – žmonių reakcija rodo, kad patriotiniai jausmai yra sužadinami, sprendžiant iš vedančiojo kalbos, himno giedojimas yra sąmoningai organizatorių pasirinktas, Šeimų maršą apibrėžiant kaip „didelę Lietuvos šventę“. Tuo tarpu birželio 15-17 d. protestuose Lietuvos himno giedojimo įvaizdis visai kitoks – video nr. 21 galima matyti, kad „Tautišką giesmę“ atliekanti moteris painioja žodžius, kelis kartus giedodama sustoja, himną pradeda iš naujo. Šis įvaizdis sukelia gana dvejopus jausmus protesto dalyviams – kai kurie žmonės juokiasi, kai kurie piktinasi, kai kurie niekaip nereaguoja. Sunku pasakyti, kokiam nacionalizmui šią raišką reikėtų priskirti, tačiau akivaizdu, kad tai patriotinių jausmų nežadina, visa, net ir simbolinė, ritualinė pagarba nacionaliniam himnui pradingsta.

Verta paminėti ir Šeimų maršo himnu vadinamą R. Dambrausko atliekamą dainą „Kelkis Lietuva!“. Ši daina buvo atliekama visų protestų metu, skambėjo įvairiuose analizuotuose vaizdo įrašuose. Dainos tekstas kviečia tautą nubusti, *keltis* ir kovoti: „Gal jau laikas atėjo pakilt ir išeiti į šviesą,/ Gal po trisdešimt metų mums prireikė visgi tiesos. <...> Iš tautos, iš istorijos siekia mus

[90] Daniel Hummel, „Banal Nationalism, National Anthems, and Peace“, *Peace Review,* Vol 29(2), p. 228

tyliai ištrinti,/ Prisidengdami „laisve“ ir kauke surišę rankas.”[91] Tiek dainos tekstas, tiek visas jos atlikimo įvaizdis gali būti priskirti karštam nacionalizmui – daina sukurta būtent Šeimų maršo judėjimui, tekstas stipriai referuojantis į būtinybę kovoti, keliantis patriotinę dvasią. Šios dainos atlikimas labai išraiškingas gegužės 15 d. proteste – šalia ją atliekančio R. Dambrausko stovi vyras, mojuojantis Vyčio vėliava, simboliškai prikabinta ant kardo, taip pat dideliuose ekranuose šalia scenos trispalvės fone yra rodomi dainos žodžiai susirinkusiems, kad galėtų dainuoti kartu - akivaizdžiai kuriamas vieningos tautos kovos jausmas (video nr. 16).

Galima matyti ir banalių, visiškai priešingų ką tik aptartiems, muzikos, skambėjusios Šeimų marše, įvaizdžių. Vienas įdomiausių pavyzdžių yra birželio 15-17 d. protestuose skambėjusios lietuvių liaudies melodijos. Video nr. 17 nuo 6:45 galima matyti kaip protestuotojai, naudodami populiarią lietuvių liaudies melodiją ir priderindami prie jos žodžius, dainuoja kviesdami Seimo narius išeiti, pavyzdžiui, „Išeik, išeik, Maldeiki išeik“ ir kitokias į Seimo narius referuojančias formuluotes. Proteste dažnai girdima tradicinio lietuvių liaudies instrumento armonikos muzika, grojamos įvairios lietuvių liaudies melodijos – polkos, valsai (video nr. 22, nuo 3:40). Taip pat nedidelėje scenoje grojama skrabalais – tradiciniu lietuvišku mušamuoju instrumentu (video nr. 17, nuo 11:20), šio įrašo gale galima matyti ir susirinkusių protestuotojų grupelę, klausančią armonika grojančio vyro ir dainuojančią įvairias lietuviškas dainas (nuo 19:45). Aptarti pavyzdžiai iškyla kaip nereflektyviai naudojami, nematomai lietuviškumą primenantys ir įtvirtinantys būdai – vaizdo įrašuose girdimos melodijos yra žinomos daugeliui lietuvių, netgi pabrėžiant – *tik* lietuviams, tačiau jos nežadina tautinių sentimentų, nekviečia apmąstyti savo santykio su tautiškumu. Tradicinė lietuvių liaudies muzika Šeimų marše susirinkusiems nėra aktuali specifiškai dėl savo *lietuviškumo*. Tokia muzika ištirpsta kontekste ir būtent dėl savo įprastumo, žinomumo netraukia dėmesio, yra nepastebima ir *banali*.

Apibendrinant trijų nacionalizmo raiškų – protestuose naudotų vėliavų, tautinės atributikos ir protestuose skambėjusios muzikos – analizę, galima dar kartą pacituoti akademikus R. Jones ir P. Merriman: tuos pačius tautiškumo simbolius skirtingi žmonės interpretuoja skirtingai: kai kurie banaliai ir nesąmoningai; kai kurie sąmoningiau ir atviriau.[92] Šios raiškos, ypatingai, trispalvė ar Vyčio vėliava, išryškėja kaip nuolat besikeičiančios, naujai interpretuojamos, įgaunančios tiek karšto, tiek banalaus nacionalizmo bruožų. Tautinė atributika ir

[91] Romas Dambrauskas, „Kelkis Lietuva“, 2021 , https://dambrauskas.lt/kelkis-lietuva/
[92] Jones and Merriman, 167

ir liaudies muzikos motyvai Šeimų marše išryškėja kaip gana unikalūs, galimai tik lietuvių tautai būdingi, M. Billigo teoriją praplėčiantys banalaus nacionalizmo įvaizdžiai. Aptartos materialios ir simbolinės nacionalizmo raiškos yra esmingai svarbios ne tik siekiant suprasti Šeimų maršo tapatybę, bet ir vertingos būtent *lietuviško* karšto ir banalaus nacionalizmo reikšmių trajektorijos braižymui.

IŠVADOS

Pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo analizuojant socialinio judėjimo Šeimų maršo atvejį, atskleisti kaip įvairiomis rašytinėmis, sakytinėmis, materialiomis ir simbolinėmis formomis Šeimų marše reiškėsi ir sąveikavo banalus ir karštas nacionalizmas. Visų pirma, tyrimas, atliepdamas į teorinę banalaus ir karšto nacionalizmo (ne)suderinimo diskusiją, parodo, kad ši sąveika ne tik įmanoma, bet ir itin svarbi siekiant analizuoti ir suprasti tautinę tapatybę postmodernybėje. Šis tyrimas reikšmingai koreguoja M. Billigo teoriją – banalaus nacionalizmo įvaizdžiai, kuriuos pristato M. Billigas, Šeimų marše įgauna ne tik banalias, bet ir karštas formas. Unikalu tai, kad M. Billigo plačiai aptarta *mes* vs *jūs* skirtis išryškėja kaip viena dažniausių tiek banalaus, tiek karšto nacionalizmo raiškų. Autoriaus išryškinti referavimo į tautos praeitį tematika ir nacionalinės vėliavos naudojimas Šeimų marše beveik visada įgauna karštas formas. Šis tyrimas ne tik koreguoja, bet ir papildo M. Billigo teoriją – pastebėtos autoriaus neaptartos banalaus nacionalizmo raiškos, tokios kaip tautinė atributika, muzikos naudojimas. Šeimų maršas išryškėja kaip atvejis, parodantis, jog svarbu ne tik pripažinti, kad karštas ir banalus nacionalizmas gali sąveikauti, tačiau ir suprasti, kad jų sąveikos pripažinimas yra kritiškai svarbus žmonių tautinės savivokos kompleksiškumą atspindžiai šiuolaikinio nacionalizmo analizei.

Šis darbas taip pat praturtina tyrimus apie nacionalizmą Lietuvoje – yra nagrinėjamos ne tik sąmoningai išreiškiamos lietuviškosios tapatybės išraiškos, bet ir tos, kurios yra mažai reflektuojamos. Tai nagrinėti leidžia pasirinkimas tirti įvairių formų išraiškas – tiek verbalines, tiek materialias, tiek simbolines. Analizuojant tiek Šeimų maršo organizatorių, tiek žmonių retoriką, sprendimus ir veiksmus, išryškėja lietuviškus tautinius sentimentus labiausiai aktyvinantys naudoti patriotiniai *stimulai,* tokie kaip referavimas į praeities tautos kovas, pavyzdžiui, į Sąjūdį, dabarties ir praeitis kovų gretinimas, kalbėjimas *visos Lietuvos* vardu, lietuviškų *tautinių* dainų naudojimas. Tyrimo analizė atskleidžia, kad Šeimų maršo organizatoriai dažniausiai labai sąmoningai rinkosi

tokią retoriką ir veiksmus, kurie skatina tautinius sentimentus, jų įtvirtintas nacionalizmas dažniausiai buvo priskiriamas karštoms raiškoms. Tuo tarpu *paprastų žmonių* reprodukuotas nacionalizmas buvo tiek karštas, tiek banalus, tačiau pastebėta, kad žmonės į organizatorių siekį aktyvinti tautinę tapatybę dažnai atliepdavo, reaguodavo, organizatorių naudotus nacionalistinius diskursus pratęsdavo.

Svarbus ir šio darbo teorinis naujumas – įvedama *šilto* nacionalizmo sąvoka. Atliekant etnografinį stebėjimą išryškėjo ne tik nacionalizmo įvairovė, teorinių priešybių – banalumo ir karštumo – sąveikavimas, bet ir žmonių tautinės savivokos sudėtingumas, įvairumas. *Šilto* nacionalizmo konceptas buvo suformuluotas siekiant atliepti tautinės tapatybės kompleksiškumą – buvo pastebėtos tokios nacionalizmo raiškos, kurios įgyja tiek karšto, tiek banalaus nacionalizmo ypatybių. Analizuojant raiškas pagal išskirtus kriterijus, *šiltam* nacionalizmui raiška buvo priskiriama tada, kai ji tenkino tiek karšto, tiek banalaus nacionalizmo kriterijus, pavyzdžiui, buvo stipriai emocionali, tačiau silpnai reflektyvi. Taip pat *šilto* nacionalizmo raiška buvo vadinama tokia raiška, kuri išryškėjo kaip esanti kažkur *tarp* banalumo ir karštumo, pavyzdžiui, buvo vidutiniškai akivaizdi ir vidutiniškai emocionali. Remiantis tuo, išryškėja *šilto* nacionalizmo bruožai: toks nacionalizmas yra tarytum tarpinis, nėra nei visiškai banalus, įprastas, nematomas, nei itin karštas, akivaizdus ir emocingas.

Galiausiai, tyrimo rezultatai parodo, kad nacionalizmas socialiniame judėjime, kurio viešai traktuojami tikslai nebuvo nacionalistinės krypties, gali reikštis labai kontrastingai, įvairiai. Suformuluotą *šilto* nacionalizmo teorinį įnašą verta sieti su socialinių judėjimų tapatybių kompleksiškumu – tokie sudėtingi reiškiniai kaip socialiniai judėjimai turi būti traktuojami kaip nuolat besikeičiantys, įgaunantys vis naujas reikšmes, kurias atskiri žmonės vis naujai, skirtingai interpretuoja. Tautiškumas juose taip pat yra tiek labai sąmoningai „paženklintas“, tiek liekantis tarsi *tarp eilučių*. Ateities tyrimuose verta etnografinį stebėjimą derinti su kokybiniais interviu - gilintis į socialinių judėjimų dalyvių, pavienių žmonių tautinės tapatybės supratimą. Tai gali reikšmingai prisidėti prie gilesnio supratimo kada tapatybė žmogui yra savaime suprantama kategorija, o kada, kokiais atvejais, į ką reaguodamas žmogus tautinę tapatybę ir savo santykį su ja ima permąstyti.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Alšauskienė, Elvyra, „Dreba , o tai gerai pamatys žmonės dar didesnę prasmę stovėt ir kovot kartu.“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. gegužės 19 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/328477008869872/?comment_id=328492992201607
2. Anderson, Benedict, *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą,* Vilnius: „Baltos lankos", 1999
3. Andiekutė Kavaliauskiene, Asta, „Kreipiuosi į šeimų sąjūdį į šeimų ginimo maršo organizatorius, prašau“, Facebook įrašas, 2021 m. birželio 23 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/350275493356690/
4. Appadurai, Arjun, „The production of locality”, in Richard Fardon (ed.), *Counterworks: Managing the Diversity of Knowledge*, Routledge, 1995
5. Asė Sta, „Reikia parašyti Vengrijos parlamentui, kad lietuvių tauta palaiko Vengriją dėl šio įstatymo“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. birželio 23 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/350108270040079?comment_id=350234326694140
6. Aurimas Aurimas Kalbėk, „Mes toliau stebime griūtį.“, Facebook įrašas, 2021 m. birželio 14 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/344799637237609/
7. Beck, Ulrich, *What is globalization?,* Malden, MA : Polity Press, 2000
8. Benwell, Matthew C., Dodds, Klaus, „Argentine territorial nationalism revisited: The Malvinas/Falklands dispute and geographies of everyday nationalism“, *Political Geography*, Vol. 30(8), 2011
9. Berg, Eiki, „Local Resistance, National Identity and Global Swings in Post-Soviet Estonia”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 54(1), 2002
10. Billig, Michael, *Banal nationalism*, SAGE Publications Ltd; 1st edition, 1995
11. Billig, Michael, „Reflecting on a critical engagement with banal nationalism—Reply to Skey“,*The Sociological Review*, 57(2).
12. Blokker, Paul, „Populist Nationalism, Anti-Europeanism, Postnationalism, and the East-West Distinction“, *German Law Journal*, Vol. 6(2), 2005
13. Bowler, Gary M., „Netnography: A Method Specifically Designed to Study Cultures and Communities Online“, *The Qualitative Report*, Vol. 15(5), 2010
14. Christian, Jenna, Lorraine Dowler, Dana Cuomo, „Fear, feminist geopolitics and the hot and banal“, *Political Geography*, 54, 2016
15. Culcasi, Karen, „Warm nationalism: Mapping and imagining the Jordanian nation“, *Political Geography*, Vol. 54, 2016
16. Dambrauskas, Romas, „Kelkis Lietuva“, 2021 , https://dambrauskas.lt/kelkis-lietuva/
17. Daunys, Arvydas, „Valdančiųjų vykdomas genocidas prieš šalies gyventojus įsibėgėja – bandome apeiti ar stabdome?“, Internetinio straipsnio antraštė, 2021 m., rugsėjo 13 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/404270844623821/

18. Debesay, Jonas, Nåden, Dagfinn and Slettebø , Åshild, „How do we close the hermeneutic circle?A Gadamerian approach to justification ininterpretation in qualitative studies“, *Nursing Inquiry*, 15(1), 2008
19. Dorelis Zydrunas, „Samokslo teorija?“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. gegužės 24 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/331694675214772?comment_id=331701841880722
20. Fox, Jon E. ir Miller-Idriss, Cynthia, „Everyday nationhood“, *Ethnicities*, Vol.8(4), 2008.
21. Geda, Sigitas, „Giesmė apie gimtąją pirkią“, 1987
22. Geertz, Clifford, *Kultūrų interpretavimas*, I. Tirštasis aprašymas: interpretacinės kultūros teorijos link, Vilnius: Baltos lankos, 2005
23. Gellner, Ernest, *Nation and nationalism*, Oxford: Basil Blackwell, 1983
24. Grondin, Jean, „The Hermeneutical Circle“, (ed.) Niall Keane, Chris Lawn, *A Companion to Hermeneutics*, 2016
25. Hine, Christine *Virtual etnography*, London: SAGE, 2000
26. Hummel, Daniel, „Banal Nationalism, National Anthems, and Peace“, *Peace Review*, Vol 29(2), 2017
27. Hutchinson, John, „Hot and banal nationalism: The nationalization of the masses.“ In G. Delanty & K. Kumar (Eds.), *The SAGE handbook of nations and nationalism*, London: Sage, 2006
28. Infa.lt, „Rugsėjo 10 d., penktadienį į Katedros aikštę rinksis ne šiaip nepatenkinti žmonės,“, Facebook įrašas, 2021 m., rugsėjo 7 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/400398691677703/
29. Yashar, Deborah J., „Resistance and Identity Politics in an Age of Globalization“, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 610, 2007
30. Jones, Mark H. ir Gallen, Anne-Marie „Peer observation, feedback and reflection for development of practice in synchronous online teaching“, *Innovations in Education and Teaching International*, 53(6), 2016
31. Jones, Rhys and Merriman, Peter, „Hot, banal and everyday nationalism: Bilingual road signs in Wales“, Political Geography, Vol. 28 (3), 2009
32. Juras, Regimantas „Nacionalizmas ir globalizacija: šiuolaikinių sociologinių teorijų analizė“, Magistro darbas, 2011
33. Kairiūkštis, Laimonas, „Islandija pirma pripažino Lietuvą ir vienintelė šalis kuri primena piliečiams“, Facebook įrašas, 2021 m. birželio 16 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/346053033778936/
34. Kavanagh, Adrian, „Postmodernity, globalisation and nationalist conflict in the former Yugoslavia“, *Geopolitics*, Vol.(3), 1998
35. Kearney, Richard, „POSTMODERNITY AND NATIONALISM: A EUROPEAN PERSPECTIVE“, *Modern Fiction Studies*, Vol. 38 (3), 1992
36. Kesylytė-Alliks, Eglė „For friends and citizens only? Banal notions of nationhood in official and semi-public discourses on foreign national flags in post-1990 Lithuania“, *Journal of Baltic Studies*, 2021
37. Kong, Lily, „Globalisation and Singaporean Transmigration: Re-imagining and Negotiating National Identity“, Political Geography, 18(5), 1999
38. Kozinets, Robert V., *Netnography*, London: SAGE publications, 2010

39. Kupchan, Charles, *Nationalism and Nationalities in The New Europe*, 1995, cituota iš P. Blokker „Populist Nationalism, Anti-Europeanism, Postnationalism, and the East-West Distinction“
40. Leib, Jonathan, „Identity, Banal Nationalism, Contestation, And North American License Plates“, *Geographical Review*, Vol. 101(1), 2010
41. Markevičius, Aivaras, „Nacionalizmo apraiškų Lietuvoje vertinimas žiniasklaidoje“, VDU, magistro darbas, 2012, Kaunas.
42. Nørskov, Sladjana ir Rask, Morten, „Observation of Online Communities: A Discussion of Online and Offline Observer Roles in Studying Development, Cooperation and Coordination in an Open Source Software Environment”, *Forum Qualitative Sozialforschung*, Vol. 12(3), 2011
43. Paasi, Anssi, „Dancing on the graves: Independence, hot/banal nationalism and the mobilization of memory“, *Political Geography*, Vol. 54, 2016
44. Poškaitė, Virginija, „*Viešpatie palaimink Lietuvos žmonės,kad greičiau pasiekti užsibrėžtus tikslus...“* , 2021 m., birželio 16 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/345798150471091?comment_id=345987107118862
45. Pranskunaite, Nijole, „Kai prasidėjo Sąjūdis, oficiali to meto žiniasklaida ir tuometinė valdžia elgėsi analogiškai.“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m., gegužės 19 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/328477008869872?comment_id=328606898856883
46. Rabinowitz, Beth „Defensive Nationalism: Where Populism Meets Nationalism“, *Nationalism and Ethnic Politics*, 2022
47. Saunders, Robert „Denationalised digerati in the virtual near abroad: The Internet's paradoxical impact on national identity among minority Russians”, *Global Media and Communication*, 2 (1): 43–69, 2006
48. Seimusajudis.lt, https://seimusajudis.lt/apie_mus_raso/del-antivalstybiniu-ir-antidemokratiniu-veiksmu-sustabdymo/
49. Seimusajudis.lt, https://seimusajudis.lt/naujienos/didysis-seimu-marsas-2/
50. Seimusajudis.lt, https://seimusajudis.lt/naujienos/tiesiogine-protesto-didysis-seimos-gynimo-marsas-2021-transliacija/
51. Skey, Michael „The National in Everyday Life: A Critical Engagement with Michael Billig's Thesis of Banal Nationalism“, *Sociological Review*, 2009
52. Skrebys, Kęstutis, „Mieli Šeimos maršo organizatoriai, Mieli Lietuvos žmonės, tai reikia pamatyti,”, Facebook įrašas, 2021 m., birželio 19 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/347594823624757/
53. Smith, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nation*, Oxford: Blackwell, 1986
54. Stirbinskis, Edmundas, „Rytuose puiki liaudis.“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. gegužės 24 d. https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/331694675214772?comment_id=331705915213648
55. Tavakoli, Rokhshad, Wijesinghe, Sarah N.R., “The evolution of the web and netnography in tourism: A systematic review”, Tourism Management Perspectives, Vol.29, 2019

56. Tilley, Christopher, „From the English Cottage Garden to the Swedish Allotment: Banal Nationalism and the Concept of the Garden“, *Home Cultures*, Vol. 5 (2), 2008
57. Tilly, Charles, „Social Movements and (All Sorts of) Other Political Interactions - Local, National, and International - Including Identities“, *Theory and Society*, Vol. 27(4), Special Issue on Interpreting Historical Change at the End of the Twentieth Century, 1998
58. Tismaneanu, Vladimir, *Išsivadavimo fantazijos*, Vilnius: „Mintis“, 2003
59. Uselis, Virginijus „jie is dalies yra parsidaveliai,tautos isdavikai...“, Facebook komentaras po įrašu, 2021 m. birželio 24 d., https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/350677493316490/?comment_id=350694836648089

1 PRIEDAS

ANALIZUOTŲ VIDEO ĮRAŠŲ KODAI

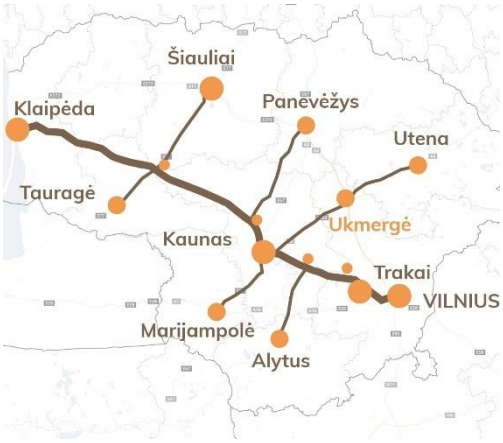
1. Video nr. 1 - https://www.facebook.com/julius.milieska/videos/4145611945477194 , Julius Milieška, paskelbimo data 2021 m. gegužės 16 d..
2. Video nr. 2 - https://www.facebook.com/skirmute.zemaitiene/videos/3968916883195050, Skirmutė Žemaitienė, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
3. Video nr. 3 - https://www.facebook.com/petras.karoblis.3/videos/794053127912636 , Petras Karoblis, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
4. Video nr. 4 - https://seimusajudis.lt/naujienos/tiesiogine-protesto-didysis-seimos-gynimo-marsas-2021-transliacija/ , seimusajudis.lt, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
5. Video nr. 5 - https://www.facebook.com/stasys.buitkus/videos/3983033358447704 , Stasys Buitkus, paskelbimo data 2021 m. gegužės 17 d..
6. Video nr. 6 - https://www.facebook.com/ricardo.sato.porcelianas/videos/4227259523962641 , Ričardo Šato porcelianas, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
7. Video nr. 7 - https://www.facebook.com/vytautas.miskin/videos/5570834352958773, Vytautas Das, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
8. Video nr. 8 - https://www.facebook.com/DelfiLietuva/videos/986039865134555 , Delfi.lt, paskelbimo data 2021 m., gegužės 15 d..
9. Video nr. 9 - https://www.facebook.com/vladimir.gavryushin/videos/4204043792974493 , Vladimir Gavryushin, paskelbimo data 2021 m. gegužės 19 d..
10. Video nr. 10 - https://www.facebook.com/kedainietis.lt/videos/219357949666064 , Kėdainietis, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
11. Video nr. 11 - https://www.facebook.com/aurelija.zaldokiene/videos/1682275685291743 , Aurelija Žaldokienė, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
12. Video nr. 12 - https://www.facebook.com/virginija.jurgileviciene/videos/4071185146291317 ,Virginija Jurgilevičienė, paskelbimo data 2021 m. gegužės 16 d..
13. Video nr. 13 - https://www.facebook.com/rimgaudas.raila/videos/4056267954412041 , Rimgaudas Janusevicius, paskelbimo data 2021 m. gegužės 15 d..
14. Video nr. 14 - https://www.facebook.com/REIDAS2/videos/319369016234913 , REIDAS, paskelbimo data 2021 m. gegužės 16 d..
15. Video nr. 15 - https://www.facebook.com/vilija.dru.5/videos/786244098921670 , Vilija Dru, paskelbimo data 2021 m. gegužės 16 d..
16. Video nr. 16 - https://www.facebook.com/REIDAS2/videos/203390171613547 , REIDAS, paskelbimo data 2021 m. gegužės 20 d..
17. Video nr. 17 - https://www.facebook.com/pmichailas/videos/2941368646109005 , Michailas Pušnovas, paskelbimo data 2021 m., birželio 17 d..
18. Video nr. 18 - https://www.facebook.com/DelfiLietuva/videos/893510631507952 , Delfi.lt, paskelbimo data 2021 m., birželio 15 d..
19. Video nr. 19 - https://www.delfi.lt/video/aktualijos/mitinge-prie-vyriausybes-incidentas-vyra-teko-isvezti-policijai.d?id=87482531 , Delfi.lt, paskelbimo data 2021 m., birželio 16 d..

20. Video nr. 20 - https://www.youtube.com/watch?v=GPqAOcmcDio , Rimita.
21. Video nr. 21 - https://www.facebook.com/naujausiosdainos/videos/316975516573624 , PranKas, paskelbimo data 2021 m., birželio 15 d..
22. Video nr. 22 - https://www.facebook.com/tv3televizija/videos/573797483590936 , TV3 televizija, paskelbimo data 2021 m., birželio 15 d..
23. Video nr. 23 - https://www.facebook.com/groups/257079712629750/posts/370066991331021/ , Kestas Tumas, paskelbimo data 2021 m., rugsėjo 12 d..
24. Video nr. 24 - https://www.facebook.com/tv3.lt/videos/530805528010944 , TV3.lt, paskelbimo data 2021 m., rugsėjo 10 d..
25. Video nr. 25 - https://www.facebook.com/DelfiLietuva/videos/248864067147888 , Delfi.lt, paskelbimo data 2021 m., rugsėjo 10 d..
26. Video nr. 26 - https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/403601548024084/ , Aida Merkeliūnienė, 2021 m., rugsėjo 12 d..
27. Video nr. 27 - https://www.youtube.com/watch?v=DDrRNkGaHvM&t=542s , infa.lt.
28. Video nr. 28 - https://www.youtube.com/watch?v=TsoGlEJDA24 , Infa.lt

2 PRIEDAS

NAUDOTI PAVEIKSLĖLIAI

Pav. 1, šaltinis https://seimusajudis.lt/naujienos/didysis-seimu-marsas-2/

Pav. 2 Autorius: Živilė Stankevičienė, Facebook grupėje patalpinti nuotrauka. Šaltinis: https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/329097962141110/

Pav. 3 Autorius: Živilė Stankevičienė, Facebook grupėje patalpinti nuotrauka. Šaltinis: https://www.facebook.com/groups/328471995537040/posts/329097962141110/

Pav. 4, Autorius: Stasys Buitkus, Stop kadras iš gegužės 15 d. video įrašo, šaltinis: https://www.facebook.com/stasys.buitkus/videos/3983033358447704

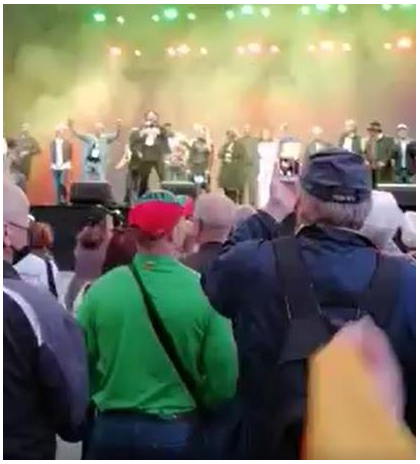
Pav. 5 Stop kadras iš birželio 15-17 d. video įrašo, šaltinis: https://www.facebook.com/naujausiosdainos/videos/316975516573624

Pav. 6 Autorius: Stasys Buitkus, Stop kadras iš gegužės 15 d. video įrašo, šaltinis: https://www.facebook.com/stasys.buitkus/videos/3983033358447704

Pav. 7 Autorius: Aurelija Žaldokienė, Stop kadras iš gegužės 15 d. video įrašo, šaltinis: https://www.facebook.com/aurelija.zaldokiene/videos/1682275685291743

Pav. 8 Autorius: TV3.lt, stop kadras iš rugsėjo 10 d. video įrašo, šaltinis: https://www.facebook.com/tv3.lt/videos/530805528010944

Pav. 9 Autorius: Delfi.lt, stop kadras iš gegužės 15 d., šaltinis:
https://www.facebook.com/DelfiLietuva/videos/986039865134555

Pav. 10 Autorius: REIDAS, stop kadras iš gegužės 15 d., šaltinis:
https://www.facebook.com/REIDAS2/videos/203390171613547

Pav. 11 Autorius: Kestas Tumas, stop kadras iš rugsėjo 10 d., šaltinis:
https://www.facebook.com/groups/257079712629750/posts/370066991331021/

Pav. 12 Autorius: Vladimir Gavryushin, stop kadras iš gegužės 15 d., šaltinis: https://www.facebook.com/vladimir.gavryushin/videos/4204043792974493 . Balti apskritimai – darbo autorės korekcijos.

Pav. 13 Autorius: Vladimir Gavryushin, stop kadras iš gegužės 15 d., šaltinis: https://www.facebook.com/vladimir.gavryushin/videos/4204043792974493

SUMMARY

This thesis examines the interaction of two theoretical concepts - hot and banal nationalism – interplay in the social movement in Lithuania "Šeimų maršas". The problem of the thesis is formulated based on Billig's theory of banal nationalism and criticisms of this theory. This author emphasized the difference between hot and banal nationalism, thus ruling out the possibility of interplay. This thesis opposes Billig and argues that the Šeimų maršas is an example of how hot and banal nationalism can interplay. The research is carried out using the ethnographic method of thick description popularized by C. Geertz and the method of netnography (online ethnography). Video footage from the three Šeimų maršas protests is being monitored and analyzed, as well as communication between members of the social movement in the Facebook public group.

Three types of nationalism expressions are analyzed - verbal, material and symbolic. Three distinct criteria — reflectivity, emotionality, and obviousness — allow us to identify the hotness or banality of the expression. The results of the research show that the interaction of hot and banal nationalism is not only possible but also very important for the analysis of modern nationalism, which is reflected by the complexity of people's national self-perception. Three main themes are presented, in which both banal and hot nationalism were expressed - divide between *we* vs *they*, the themes of battle and symbolic, material references to Lithuanian identity. This study significantly corrects Billig's theory by expanding the diversity of banal expressions and revealing when the images of banal nationalism presented by Billig may change depending on the context and take forms of hot nationalism. Seeing the complexity of the expressions of hot and banal nationalism, a new concept describing the expressions of nationalism is introduced - *warm* nationalism. Warm nationalism emerges as an intermediate between hot and banal. The identification of warm nationalism is attributed to expressions that are moderately reflective, moderately emotional, and moderately obvious, or to expressions that have the characteristics of both banal and hot nationalism, such as being weakly obvious but strongly emotional.

This study demonstrates that hot and banal nationalism can interact; the analysis of verbal, material and symbolic expressions reveals the diversity and contrast of nationalism; features of nationalism in postmodern Lithuanian society are presented; the components of the identity of the social movement „Šeimų maršas“ are revealed; presented the most typical expressions of banal and hot nationalism in the analyzed social movement; the theory of banal nationalism is expanded to include expressions of banal nationalism not discussed in Billig's theory.